

T.C
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

CHOMSKY'NİN KARTEZYEN DİL ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hatice ÖNÜR DAYAN

Danışman
Doç. Dr. Eren RIZVANOĞLU

VAN - 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

Hatice ÖNÜR DAYAN tarafından hazırlanan "CHOMSKY'nin KARTEZYEN DİL ANLAYIŞI" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi FELSEFE Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Başkan ve Danışman: Doç. Dr. Eren RIZVANOĞLU Felsefe Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Üye : Doç. Dr. Ahmet EYİM Felsefe Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Celal SABANCI Felsefe Artvin Çoruh Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	09/10/2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Bekir KOCLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hatice ÖNÜR DÖZYAN

Yüksek Lisans Tezi
Hatice ÖNÜR DAYAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ekim, 2019

CHOMSKY’NİN KARTEZYEN DİL ANLAYIŞI

ÖZET

Bu çalışmada Chomsky’nin Kartezyen dil anlayışı, yani dilin apriori yönü üzerine yaptığı tespitlerin incelenmesi esas konudur. Dilin doğuştanlığı görüşünün dil felsefesindeki yeri ve Chomsky ile nasıl şekillendiği ve dil incelemeleri sırasında geliştirdiği kuramların neler olduğu ele alınmıştır. Tezin diğer bölümünde ise Platon’dan Chomsky’ye gelen süreçte dil anlayışının geçirdiği değişimin dil felsefesini nasıl etkilediği irdelenmiştir. Tüm bu veriler ışığında Chomsky, dil yetisini varoluşumuzun ilk anlarından itibaren bize verili olan bir yetenek olarak tanımlamış ve bu yetenek sayesinde insanın, sonlu sayıda sistemle sonsuz sayıda ifade üretebilen bir mekanizmaya sahip olduğunu savunmuştur. Dil yetimizin önemli bir kısmını genetik olarak edindiğimiz görüşünü öne süren Chomsky, bu konudaki özgünlüğünü ortaya koyduğu kuramlarla da desteklemiştir. Çalışmada konu edindiğim zihin ve dil ilişkisi Chomsky’nin tüm yapıtlarında esas temadır. Bunun yanı sıra evrensel dilbilgisi ve üretici (dönüşümsel) dilbilgisi kuramlarını da ilk defa Chomsky öne sürmüştür.

Anahtar Kelimeler : Chomsky, dilbilim, zihin, dil felsefesi, kartezyen, evrensel dilbilgisi, doğuştancılık

Sayfa Sayısı : 60

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Eren RIZVANOĞLU

Master Thesis

Hatice ÖNÜR DAYAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

October, 2019

CHOMSKY'S CARTESIAN LINGUISTICS CONCEPTION

ABSTRACT

In this study, Chomsky's Cartesian linguistics conception; namely, the a priori direction of the language on analysing the points is the pivotal subject. The place of the idea of the Innatism of language in the philosophy of language, and how it is shaped with Chomsky, and the theories developed during language studies are tackled. In the other part of the thesis, it is researched thoroughly how the change in the understanding of language affects the philosophy of language in the process from Plato to Chomsky. In the light of all these data, Chomsky defines the language ability as an ability that given to us from the first moments of our existence, and through this ability, he argues that man possesses a mechanism which is capable of producing an infinite number of expressions with a finite number of systems. Chomsky puts forward that we genetically acquire a significant part of our language, and he supports his originality with his theories. The very relationship between the mind and the language that I have examined in this study is the essential theme in all Chomsky's works. In addition, Chomsky puts forward the theories of Universal Grammar and Productive (Transformational) Grammar for the first time.

Key Words : Chomsky, Linguistics, Mind, Language Philosophy, Cartesian, Universal Grammar, Nativism

Quantity of Pages : 60

Scientific Director : Doç. Dr. Eren RIZVANOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ.....	iv
GİRİŞ	1
1.CHOMSKY VE İNSAN DOĞASINA AÇILAN BİR PENCERE OLARAK DİL	4
1.1.Dil Ediniminde Davranışçılığın Reddi	5
1.2. Zihin Ve Dil İlişkisi	9
1.3. Tümdengelim Yaklaşımı Çerçevesinde Dil.....	12
1.4. Derin Ve Yüzey Yapı	13
1. 5. Edim Ve Edinç.....	16
1.6. Evrensel Dilbilgisi Bağlamında İlkeler Ve Parametreler	18
1.7. Minimalist (Yetinmeci) Program.....	21
1.8. Üretici-Dönüşümsel (Transformational-Generative) Dilbilgisi	23
1.9. Dil Serüvenine Kritik Dönemlerin Etkisi.....	27
1.10. Evrensel Dilbilgisinin İkinci Dil Edinimindeki Yeri.....	29
1.11. İçselci Dilde Sentaks ve Semantik.....	30
1.12. İçselcilikte Doğruluk ve Yanlışlık	31
1.13. Problemler ve Gizemler	32
2. FARKLI DÜŞÜNÜRLERİN DİLE BAKIŞI	34
2.1. Sofistler Ve Sonrasında Dil	35
2.2. Descartes	38
2.3. John Locke.....	40
2. 4. Ferdinand De Saussure.....	42
2.5. Steven Pinker	44
SONUÇ.....	49
KAYNAKLAR	55
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

ÖNSÖZ

"Bir dil, her biri sonlu uzunlukta ve sonlu bir üyeler kümesinde oluşturulan (sonlu ya da sonsuz) cümleler kümesidir."

Noam Chomsky

Dil, ilk insanın dünyaya gelişiyle başlar ve onu konuşan son kişi öldüğünde yok olur. İnsanın varoluşunun ilk anlarından itibaren onu kuşatan bir olgu olan dilin nasıl edinildiği konusu da asırlardır merak edilen ve araştırılan bir konu olmuştur. Dili bilimsel bir şekilde sorgulama ve anlama girişimleri hakkında en ciddi incelemeler ise ilkçağda Platon'la başlamıştır. Sonraki dönemlerde özellikle on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda dil felsefesi gibi yeni bir alanın oluşmasıyla da ivme kazanmıştır. Yirminci yüzyılda dile katkı sunan en önemli filozof-bilim insanları arasında Chomsky ve çağdaşı Pinker yer almaktadır. Dilde Nativizm (doğuştancılık) geleneğini sürdüren Chomsky'nin görüşleri ve ortaya koyduğu kuramlar dilbilim çalışmalarında dönüm noktası kabul edilmektedir. Chomsky yaşamı boyunca dilbilgisi, edinimi ve kullanımı gibi konuları incelemiş ve fikirleriyle bu alandaki özgünlüğünü ispat etmiştir. Dil yetisinin ne olduğu ve gelişimi, dilbilgisinin yapısı ve nasıl edinildiği, dilin başlangıç durumu ve değişimi konularındaki incelemeler ve sonuçları Chomsky bakış açısıyla günümüzde daha çok netlik kazanmıştır.

Dil ediniminin nasıl gerçekleştiği konusu ise ciddi bir kutuplaşmaya sebep olmuştur. Bu kutuplaşmaların bir tarafında dilin doğuştanlığını savunarak çevreyi geri plana alan (Platon, Descartes, Locke, Chomsky, Lenneberg ve Pinker) gibi düşünürler yer alırken, diğer tarafta dil ediniminde çevreyi merkeze alıp doğuştanlığı arka plana iten (Skinner, Watson, Piaget, Vygotsky) gibi isimler yer alır. İki taraf da birbirinin görüşlerini ciddi bir şekilde eleştirmektedir.

Modern çağın dilbilimcileri arasında şüphesiz öne çıkan isimlerden biri de dile doğalcı (içselci) bakış açısıyla yaklaşan Chomsky'dir. Ona göre dil, insan zihnine programlanmış ve her türlü dışsal etkiden bağımsız bir yetidir. Sahip olduğumuz bu yetinin önemli bir kısmını genetik olarak ediniriz. Yine Chomsky'e göre diller yalnızca yüzeysel özellikleri bakımından birbirlerinden farklıdır. Bu bağlamda evrensel ilkeler taşıyan diller, onları öğrenen kişiler açısından birden fazla dili edinmeyi mümkün kılmaktadır. Örneğin; bir bebek doğduğu andan itibaren gelişim süreci içinde birden fazla dili aynı anda öğrenebilir. Bu bağlamda geliştirdiği kuramlar arasında ilk sıralarda yer alan ve tüm dillerde geçerli olan evrensel dilbilgisinden söz etmiştir. Buna ek olarak derin ve yüzey yapı kavramları, edim ve edinç ayrımı ve minimalist (yetinmeci) programla da dil incelemelerini farklı boyutlara taşımıştır. Ama en çok da dil yetisiyle insanın, sonlu sayıda sistemle sonsuz sayıda ifade üretebildiği üretici (dönüşümsel) dilbilgisi kuramıyla adından bahsettirmektedir.

Bizde bu çalışmanın Chomsky ve kuramlarını ele aldığımız birinci bölümünde; dilin bilişsel yönü, tümdengelim yaklaşımı, evrensel dilbilgisi bağlamında ilkeler ve parametreler, derin ve yüzey yapı, edim ve edinç, üretici (dönüşümsel) dilbilgisi, minimalist (yetinmeci) program, dile kritik dönem etkisi ve ikinci dil edinimini başlıklar halinde açıklamaya çalıştık.

Chomsky'nin Kartezyen dil anlayışını konu edindiğim tez çalışmam boyunca ve öncesini de kapsayan yüksek lisans eğitimi süresinde gösterdikleri olağanüstü hoşgörü, emek ve katkılarından dolayı tüm hocalarıma, felsefe bölümüyle tanıştığım ilk günden itibaren hoş sohbetini ve desteğini eksik etmeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Ahmet EYİM'e ve tez çalışmam boyunca desteğini ve yardımını zaman fark etmeksizin benimle paylaşan saygıdeğer hocam aynı zamanda tez danışmanım Doç. Dr. Eren RIZVANOĞLU'na emeklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında yanımda olan ve yazma isteğimi yitirdiğim anlarda sabır göstererek beni motive eden sevgili eşime de sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Dil insanı, evrende diğer canlılardan ayıran ve ona üstün yetenek bahşeden bir olgudur. Dil olmadan insan da tamam değildir. İnsan sadece dil aracılığıyla toplum içerisinde kendi benliğini ortaya koyabilir. Dil insanı dünyada bekleyen ilk duraktır. 20. yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olan Heidegger dili şöyle ifade etmiştir; “*Dil, bireyi şimdiden, hatta o kendi dilini konuşmayı öğrenmeden önce sahiplenen ya da talep eden kolektif tarihsel ve linguistik bir konaklamadır*” (Wei, 2013: 159). Heidegger’in bu cümlede söylemek istediği ve bizim açımızdan önemli olan düşünce, dilin daha biz onu edinmeden nasıl bizi belirlediğini göstermesidir. İnsan bir anlamda dile mecburdur. Dile mecbur olan insan yalnızca onun sayesinde varoluşsal amaçlarını ifade edebilir. Çünkü doğası gereği iletişim kurmak zorunda olan ve kendini anlatmaya çalışan bir varlık olan insan; düşüncelerini dış dünyaya açar, konuşur, sorgular ve en nihayetinde duygu ve düşüncelerini dile getirir. Eğer durum böyle olmasaydı, insanı hayvanlardan veya yapay zekâ sahibi robotlardan ayıran bir fark olmayacaktı.

İngiliz dilbilimci ve yazar David Crystal’ın ifadesine göre dil, diğer alanlardan farklıdır çünkü yaşam içerisinde insanın ilgi duyduğu her şeyin bir parçasıdır. Ev hayatı, iş hayatı, okul hayatı kısacası insana dair tüm etkinliklerde kendini belli eder. Örneğin; dinlediğiniz müzik, izlediğiniz film veya ziyaret ettiğiniz bir müze gibi dille deneyimlenmeyen eylemlerin sonrasında duygularımızı anlatmak için dile başvururuz. Dolayısıyla dil, insanı yalnız bırakmayan sadık bir dost gibidir (Crystal, 2018: 345).

Antik dönemde yaşayan düşünürlerden çağdaşlara gelene dek dil konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çok kısa bir tarihe sahip olan dil felsefesi varlığını ağırlıklı olarak 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda hissettirmeye başlamıştır. Bundan önceki dönemlerde ise epistemoloji ve ontoloji içerisinde var olmaktaydı. Antik Yunan felsefesinde ilk olarak Platon’un *Kratylos* adlı eserinde dile ilişkin birtakım sorgulamalar ortaya konmuştur. Aristoteles de *Organon* adlı eserinde sentaks, retorik

gibi kavramları ele almıştır. Ortaçağda Ockhamlı William gibi filozoflar mantık, metafizik ve retorığe dair çalışmalar ortaya koymuşlardır. Son dönemlerde de dil alanında yapılan çalışmalar hız kesmeden devam etmektedir. Tarihsel sürece bakıldığı zaman özellikle on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılda dilbilim çalışmaları açısından büyük ölçüde ilerleme kaydedilmiş ve günümüzde de dilin açıklanmayı bekleyen birçok karanlık noktası üzerinde dilbilimciler, nörobilimciler ve psikologlar çalışmalarına devam etmektedir. Dil dünyasına katkı sağlayan hatta düşünceleri ve kuramlarıyla çığır açan düşünür ve araştırmacılar arasında şüphesiz akla gelen ilk isim Chomsky'dir. Entelektüel dünyada yaptığı araştırmalarla kendine sarsılmaz bir temel oluşturan Chomsky, dünya üzerinde birçok dilbilimciye ve dil araştırmalarına gönül veren birçok insana da esin kaynağı olmuştur. Dil konusundaki eserleri sadece bu alanı değil, felsefe ve psikoloji başta olmak üzere disiplinler arası bir önem arz etmektedir.

Tezimizde de yapmaya çalıştığımız şey dili insanın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmek, doğasını anlamak ve çağdaş dilbilimcilerden biri ve günümüzde de yaşayan bir efsane olan Noam Chomsky'nin Nativist (doğuştancı) dil anlayışını bu bağlamda ele almak olacaktır. Dilin doğuştanlığı görüşünün dil felsefesindeki yeri ve Chomsky ile nasıl şekillendiği ayrıca onun geliştirdiği kuramların neler olduğu noktalarında birtakım çözümlenmelere gidilecektir.

Tezin birinci bölümünde Chomsky ve Kartezyen dil anlayışı ele alınacak, Chomsky'nin dile ait kuramları ve kullandığı kavramlar tek tek açıklanmaya çalışılacaktır. Tezin ikinci bölümünde ise farklı düşünürlerin dile ait görüşleri açıklanmaya çalışılacaktır. Sınırlandırmaya tabi tutularak sırasıyla, Sofistler, Aristoteles, Platon, Descartes, sonrasında John Locke, Ferdinand De Saussure ve aynı zamanda Chomsky'nin de çağdaşı olan Steven Pinker'ın görüşlerine kısaca yer verilecektir. Tezin birinci bölümü, aynı zamanda dil felsefesinin de modern ayağı, yani çağdaş dilbilim ve dil felsefesine dair görüşlerini harmanladığımız Chomsky olacaktır. İkinci bölümde ise dile ait ilk incelemeleri ve bu yönde bahsi geçen filozofların Chomsky ile benzerlik veya farklılık gösteren görüşleri ele alınacaktır. Kronolojik olarak ikinci bölümün ilk sırada olamamasının nedeni Chomsky ve

kuramlarına, onun dile ait görüşlerine sıkça atıfta bulunduğumuzdan dolayı ilk olarak Chomsky ile teze başlamayı uygun gördük. Birinci bölüm içerisinde ayrı bir yer ayırdığımız ve Chomsky'nin temel noktası olan nativist (doğuştancı) görüşün karşıtı olan davranışçılık ve bu ekolde önde gelen isimlerden olan Skinner, Piaget, Watson gibi davranışçıların görüşleri tezin amacını tam anlamıyla ortaya koyması ve iki kutup arasındaki farkı net bir şekilde yansıtması açısından yer verilmiştir. Chomsky'nin bu noktada dilsel davranışçılığa neden karşı olduğu da bölüm içerisinde ele alınmıştır.

Tezin sonuç bölümünde ise bahsi geçen düşünürlerin görüşleri ve öne sürdükleri kuramlarla hangi kapıları kapatıp hangilerini açtıkları ve Platon'dan Chomsky'e gelen süreçte dil anlayışının geçirdiği değişimin dil felsefesini nasıl etkilediği tartışılacaktır. Dolayısıyla tezin kendine biçtiği misyon; dilin doğasını ve dünyayla bağını ele alan görüşler içerisinde Chomsky'nin Kartezyen dil anlayışının özgünlüğünü göstermek ve onun bakış açısının dili düşünme geleneğinde ne gibi farklılıklar yaratabileceğini sınamaktır.

1. CHOMSKY VE İNSAN DOĞASINA AÇILAN BİR PENCERE OLARAK DİL

İnsan doğası üzerine asırlardır yapılan bilimsel araştırmalar ve süregelen bilimsel tartışmalar insanın birçok yönünü keşfetmesine yardımcı olmuş ve hala da olmaya devam etmektedir. Henüz anne karnındayken başlayan serüven dünyaya gelişimizle daha da gelişip güçlenerek devam eder. Oldukça mucizevi bir yaratılışla dünyaya gelen insan bununla beraber kâinatın ayrılmaz bir parçası olduğunu anlar ve yeryüzündeki yolculuğunu sürdürmek için öncelikle duyuları, refleksleri, içgüdüleri, hisleri ve düşünceleri ile iře başlar. Bunlar arasında insanın sahip olduğu en önemli parça zihindir. Zihin, doğuştan gelen birçok yetenek ve özelliğimize ev sahipliği yapar. Bu özellikler insan zihninde var olan ve bize içkin özelliklerdir. Descartes'in de belirttiği gibi insan ve hayvan arasındaki en gerčekçi ayırımın dil olduğunu unutmamak gerekir.

Chomsky'e göre, zihnin mükemmel ürünü olan dil yetisi doğuştan kazandığımız ve bize özgü olan bir yetenektir (Chomsky, 2001: 27). Zihnin işleyişinde kendisine özgü bir yönelimsellik, yani amaçlılık bulunur. İşte bu amaçlılığı dille ifade ederiz. Çocuk, zihninde var olan potansiyelle tüm sesleri kavramaya ve bunları kullanmaya muktedirdir. Demek ki dil yetisi varoluşumuzun ilk anlarından itibaren bizlerde var olan bir yetenektir. Bu yeteneğin ediniminin çoğu doğuştandır (Chomsky, 2001: 13). Chomsky açasından dil edinimini organların gelişimine benzetebiliriz. Nasıl ki ergenlik dönemindeki değişimler kişinin isteği doğruıtusunda değilse, dil gelişimi de aynı şekildedir. Tabi ki bu bizde çevrenin önemsiz olduğu algısını yaratmamalıdır. Kişi, daha önceden belirlenmiş seçenekler arasında çevreden etkilenerek tercih yapar. Ancak bu tercih çevredekilerin yönlendirmesi, düzeltme veya kontrol etmesiyle değil, onun doğuştan zihnine kodlanan dil edinme yeteneği sayesinde dile ait parametreleri düzene sokabilir (Chomsky, 2001: 32). Bu parametreler yalnızca doğuştan insan zihnine işlenmiş bir programda yer alır ve zihinle birleşerek anlam kazanır. Söz konusu bu yetenek de sadece insana özgüdür. Program içinde yer alan veriler kullanılmadığı takdirde zihinde zamanla körelerek kaybolur. Örneğin; yüzden fazla farklı sesi ayırt etme

özelliğiyle dünyaya gelen çocuk, bu üstün yeteneğini kullanmadığında yetenek zaman içerisinde körelip yok olacaktır. Hayvanlarda ise bu durum tamamen farklıdır. Onlardaki iletişim dili sadece uyarıcı-tepki ilişkisiyle açıklanabilir. Hayvanlarda tekdüze tepkiler varken, insanlar sınırlı sayıda kelime ile sınırsız sayıda şeyi söyleyebilme olanağına sahiptir. İşte insanların dili, bu denli geniş bir çerçevede kullanabilmesi onu hayvanlardan ayıran en temel özelliklerden biridir. Yine de belki de bu konuya ilişkin tartışmaları ortaya atan kişi olan Darwin bir yaşındaki bebeklerle köpeklerin aynı bilişsel gelişim düzeyinde olduğunu iddia etmektedir. Oysa Chomsky bu konuda Darwin'e katılmamaktadır (Chomsky, 2010: 65).

Buna bağlı olarak Descartes'da Chomsky'den asırlar önce, insan bedeninin programlanmış bir makine olmadığını, onun ruh ve düşüncelerden oluştuğunu ifade etmiştir. Oysaki hayvanlar ve makineler bu ikisinden de yoksundur. Dil yetisi konusunda zihnin önemine vurgu yapan Descartes'e göre insan ve hayvanı birbirinden ayıran yegâne etken dildir. İnsan dışındaki hiçbir canlı duygu ve düşüncelerini kelimeler ve dilsel işaretler kullanarak ifade edemez. Benzer şekilde Chomsky de makineler ve hayvanların düşünme yetisinden yoksun oldukları için verdikleri tepkilerin dil olmaktan uzak olduğunu, bunun da otomatikleşmenin veya uyarıcı-tepki bağının bir sonucu olduğunu ifade eder (Chomsky, 2009: 59). Chomsky'den çok uzun süre önce yaşamış bir düşünür olmasına rağmen Descartes o dönemde zihinselci yaklaşımın temellerini atmış ve makine-insan ayrımıyla bu görüşünü desteklemiştir.

1.1. Dil Ediniminde Davranışçılığın Reddi

Tezimizin temel dayanağı olan zihin ve dil ilişkisi, Chomsky için en temel kavramlardan biridir. Biliş (cognition) terimi anlam itibarıyla insan zihninin yapısını ve işleyişini ifade etmektedir. Öte yandan zihnin hiçbir yönünü ele almayan araştırma alanları ise bilişsel olmayan (non-cognitive) alanlardır. Bu noktada iki kutuptan söz etmek olasıdır. Bilişselcilik ve davranışçılık. Aynı zamanda zihinselci veya nativist (doğuşancı) görüşün neden davranışçılığı reddettiği ve iki kutup

arasındaki temel farkları Chomsky bağlamında ortaya koymak tezin daha net anlaşılması açısından kaçınılmaz olmuştur. Yirminci yüzyılda özellikle Chomsky'le beraber bilişsel dilbilim, yani dilin insan zihninin bir parçası olduğu ve dili anlamının yalnızca insanın bilişsel yeteneğini anlamakla mümkün olabileceği gibi bir yaklaşım öne çıktı. Dillerin nasıl edinildiğini araştırmayı amaçlayan başta Chomsky olmak üzere bilişsel dilbilimci veya düşünürler zihni ön planda tutarak dilsel edinim sürecinde davranışçılığı kesinlikle reddetmektedirler. Yalnızca psikolojide bir akım olarak karşımıza çıkan davranışçılık sonraları dil ve zihin incelemelerinin kesin kanıtlara ulaşması amacıyla dilbilim alanında da incelenmiştir. Bu noktada dilbilimciler de dil edinimi konusunda zihincilik ve davranışçılık ayırımına odaklanmıştır. Davranışçılar, dili gözlemlenebilir olgulardan yola çıkarak incelerler. Bu yaklaşımda temel nokta, kaydedilebilir veriler elde etmektir. Dilbilimsel inceleme dilsel biçimlerin çeşitli durumlarda kendini tekrar eden tümcelerden ibarettir. Watson'a göre çocuk okul ortamında kendisine sorulan sorulara (uyarıcılara), cevap (tepki) verirken aslında bu bağ kendiliğinden gerçekleşir. Öğretmenini model alan çocuk cümlelerde kelimelerin nasıl dizildiğini, konuşurken aynı tepkileri vermeyi çevresel uyarıcılar aracılığıyla kavrayabilir.

Davranışçı ekolün önemli temsilcilerinden biri olan Skinner'a göre davranış gözlemlenebilir olmalı ve uyarıcı-tepki bağı içermelidir. Skinner'ın kutusu olarak adlandırılan meşhur deneyde, kutu içerisine koyulan fare mekanizmayı harekete geçirmek için bir pedala basar ve içeri yiyecek düşer. Burada yiyecek pedala basma eylemini ödüllendiren bir pekiştireçtir. Çevresel şartların değişmesiyle organizmada bir tepki gelişir ve artık fare her yiyecek isteme durumunda pedala basacaktır. Deneyden anlaşılacağı üzere kuramın temeli zihin değil gözlemlenebilen uyarı-tepki örüntülü davranışlardır. Skinner yazmış olduğu *Verbal Behavior* adlı eserinde, çocuklarda dil gelişimini operant koşullanma süreciyle açıklamıştır. Skinner'a göre, sözel veya başka türlü olsun herhangi bir davranış, pekiştireçle ve onu sık aralıklarla takip ettiği takdirde gelişir ve öyle kalır. Çevre içerisinde de anne ve babası çocuğun verdiği doğru cevapları defalarca pekiştirerek çocukta benzer tepkilerin geliştiği bir süreç oluşturur. Skinner, uygun çevresel koşullar sağlandığında hedeflenen karmaşık yapılara diğer durumlara kıyasla daha kısa sürede erişilebildiğini söylemektedir.

Çocuk pekiştirildikçe dili doğru kullanmadaki başarısının artacağı kanısındadır. Anne, ba-ba gibi basit kelime grupları yerini gelişim süreci boyunca daha karmaşık yapıların öğrenilmesine bırakır (Skinner, 1957: 29).

Ayrıca Skinner; dil gelişimini tamamen çevresel etkileşimin bir ürünü olarak değerlendirmektedir. Dil gelişiminde ebeveynlerin verdiği pekiştirmeçlerin önemli bir yere sahip olduğunu savunmaktadır. Dil mirasının, dil gelişimini neredeyse hiç etkilemediğini var saymaktadır (Çelik, 2017: 198). Bu da Skinner’i, Psiko-Linguistic kuramın kurucusu olan Chomsky’den ayıran önemli farklardan biridir. Genetiği göz ardı etmiştir. Anlaşılacağı üzere gerek psikolojik gerek dilsel davranışçılık zihinselci yaklaşımı kabul etmez ve öğrenme, bilinç, zihin gibi gözlemlenemeyen kavramları kullanmaktan kaçınır. Dil ediniminde de dönüt-düzeltilme, pekiştirme, deneme yanılma ve birtakım nitel gözlemlere dayanarak bu süreç açıklanmaya çalışılır. Oysaki Chomsky ve onun nezdinde birçok düşünür ve nörobiyologlara göre bu durum doğru değildir. Dil edinimi doğal ve zihinsel bir süreçtir.

Chomsky’nin davranışçı dil felsefelerine neden karşı çıktığı ve bu tezde adı geçen diğer düşünürlerin dilsel davranışçılıkla ilgili görüşleri tezimizin üzerinde durduğu temel hususlardır. Çalışmamız boyunca Chomsky öncesi ve sonrasında birçok filozofun dil anlayışının ortak noktasını meydana getiren “zihinselci” tutuma, ileri sürdüğü kuramlarla destek verdiğini göstermeyi amaçladık. Zihinselci görüş temelde dili kullanan insanın beyninde gerçekleşen birtakım süreç ve doğuştan getirdiği donanımlarla dil edinimini gerçekleştirdiği kanısındadır. Bu anlamda dil edinimi, zihinsel bir etkinliktir. Herhangi bir uyarıcı-tepki veya tekrarlanan davranış örüntüsü değildir. Chomsky’e göre dil yetisi ve edinim süreci herhangi bir koşullanma türüyle açıklanamayan, doğuştan kazanılan beceri ile geliştirilen bir süreçtir.

Davranışçı ekolün en bilinen isimlerinden biri olan Jean Piaget ve Chomsky arasında geçen bir tartışmada Piaget, bebeklikten yetişkinliğe geçen süreçte insan zihninde adım adım bir gelişimden bahsetmektedir. Bu değişim ve gelişimler farklı aşamalarda meydana gelir. Bu durum tüm toplumlar için ortaktır ancak bazı kültürler

bu aşamaları veya dönemleri geçerken ufak sorunlar yaşayabilir. Gelişim ve değişim sırasında meydana gelen farklılık ve sorunların neler olduğunu uygun deneysel yöntemler gösterecektir şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Ayrıca Constructivism'i (oluşturmacılık) ve structuralism'in (yapısalcılık) farklı bir versiyonu olduğunu söylemiştir. Oluşturmacılık, bilgiyi mental olarak belli aşamalar ve süreçlerden geçerek edinildiğini açıklamaya çalışır. Davranışçılığın aksine oluşturmacılıkta çocuk sürece aktif katılır ve mantıksal çıkarımlar yapar. Chomsky ise söylenenlere cevaben evrensel olarak geçerli dilbilimsel olguların varlığını ve bunun dünya üzerinde tüm diller için geçerli olduğunu vurgulamıştır. Bunlar yüzeysel veya yapay değil derin ve karmaşık yapılardır. Bunlar doğuştandır, sonradan öğrenilemez ve türe özgüdür. Zihinde programlanmış veriler ve türe özgü bilişsel kurallar derin yapıları anlamaya ve geliştirmeye yarar. Bu noktada zihni veya gelişimsel süreci dönemlere ayırmak mantıklı değildir. Birey dünyaya gelirken dile hakim olacağı kapasiteyi de beraberinde getirdiğinden karşılaşacağı her süreçte kazanımlarını kendisi ayırt eder ve zihnine doğrusunu kodlar. Çünkü bu yetenek onda vardır. Öğrenme olarak adlandırılacak her durum, taklit, davranışçılık Chomsky'e göre kötüdür (Piatelli-Palmarini, 1994: 321-322). Kısacası Chomsky ve Piaget arasındaki en belirgin fark, Chomsky'nin dili bir öğrenme ürünü olarak görmemesidir. Chomsky'e göre dil öğrenilmez, edinilir. Dilin edinimi ve süreçleri ise insana doğuştan verili olan yetenek sayesinde gerçekleşir ve dünyaya geldikten sonra gelişerek devam eder.

Piaget ve Chomsky arasında geçen tartışma değerlendirildiğinde Piaget, dünyadaki şeylerin zihinsel temsilleri, sembolleriyle dilsel sürecin geliştiğini ve bunun biyolojik olgunlaşma süreçleriyle dönemlere ayrıldığını anlatmaktadır. Dil gelişiminin bu evrelerden geçerek oluştuğunu ve çevre faktörünün de etkisiyle etkin şekilde yapılandığını vurgulamaktadır. Ona göre çocuk, her yeni durum karşısında bir dengesizlik yaşar sonra bunu özümser ve dengeye ulaşır sonra tekrar bir dengesizlik durumu oluşur. Bu noktada çevre sürece dâhildir. Dönüt – düzeltme, pekiştireç veya deneme yanılma gibi yöntemler önem arz etmektedir. Oysaki Chomsky, doğuştan var olan dil edinim düzeneği ve yeteneği ile kelimelerin veya dilsel yapıların doğru halinin çocuğun zihninde zaten var olduğunu ve bu parametreleri kendisinin zihninde düzene sokabileceğini vurgulamıştır. Bu noktada

anne baba veya çevrenin etkisi önemsizdir. Çevre ne kadar çocuğu düzeltse de doğruya kendisi ulaşır ve doğuştan sahip olduğu dil edinim becerisiyle yanlış kuralı doğrusuyla değiştirir. Kısacası, davranışçılığın aksine Chomsky ve doğuştancı anlayışa göre dil edinimi doğal ve zihinsel bir süreçtir. Etki-tepki, dönüt-düzeltilme performansı pekiştirme veya kontrol etme gibi süreçlerle dil edinilemez.

1.2. Zihin Ve Dil İlişkisi

Chomsky, dil edinimi konusunda Platon, Descartes, Kant ve Pierce ile oldukça paralel düşüncelere sahiptir. Örneğin; Chomsky'e benzer biçimde Kant da zihni dil ediniminde bir önkoşul kabul eder. Chomsky'nin aktarımıyla Pierce, dil ediniminde zihnin önemini şu ifadelerle ortaya koymuştur *“İnsan zihni doğası gereği belli tür doğru kuramları imgelemeye uyarlanmıştır. Eğer insana gereksinmelerine karşılık verecek biçimde uyarlanmış zihin gibi bir armağan verilmemiş olsaydı herhangi bir bilgiyi edinmesi olanaksız olurdu”* (Chomsky, 2011: 149). Bu ifadedeki uyarlanmış zihin, Chomsky'nin de savunduğu insan zihninde doğuştan var olan dil yeteneğini veya benzeri şeylerin verili olduğunu desteklemektedir. Bilindiği üzere Chomsky, hayvanlar ve insanlar arasındaki en önemli farkın zihin olduğunu savunmaktadır. Fakat Pierce, hayvan içgüdüleriyle insan zihnini birbirine benzetmiştir. Yine Chomsky'nin aktarımıyla, dilin sadece insanlara özgü bir özellik olmadığını savunanlardan Antoine Le Grand, Habeş maymunlarının konuşabildiklerini fakat çalıştırılmaktan korktuklarından dolayı bu yetiyi kullanmadıklarını ifade eder (Chomsky, 2011: 164). Bunlar Chomsky'nin dil anlayışına uzak ifadelerdir. İnsanın sahip olduğu üstün dil yeteneği ve dilin kendine has sistemi hayvanların çıkardığı birtakım sesler veya tepkilerle kıyaslanamaz. Yaratılışı gereği insan zihni dile programlanmış olarak dünyaya gelir ve bu özellik onu doğadaki diğer canlılardan ayırır.

Chomsky'nin zihin ve dil edinimi konusunda en çok ters düştüğü ekolün davranışçılar olduğundan bahsetmiştik. Davranışçıların dediğine gibi çocuk, dili sadece çevreye maruz kalarak edinseydi, birçok yanlış kullanım edinmiş olacaktı. Oysaki çocuk kendi mantıksal süzgecinden geçirerek doğru bir söz dizimine ulaşır. Bu da örneğin; bir köpeğin sahip olmadığı ama bir çocuğun sahip olduğu bir tür zihinsel yetinin göstergesidir. Öyle ki Chomsky'e göre insan, dili üretmek için örtük bilgiye sahip olarak dünyaya gelir. Bu da insanların eylemlerini deneysel gözlemlerle öğrendiğini ortaya koyan her türlü davranışçı kuramı reddeden bir yaklaşımdır (Külebi, 1997: 81).

Ayrıca Chomsky, davranışçı psikolog ve dilbilimcilerin kendi alanlarında tuhaf tanımlar yaptığını ve bunların yıkılabilir nitelikte olduğunu söyleyerek eleştirmektedir. Ona göre bu tanım veya kuramlar en sonunda yok olacaktır. Chomsky'e göre bazıları kendilerini davranış ve onun performansa dökülmesi konusunda sınırlamıştır. Oysaki bu durum dilbilim ve psikoloji alanının gelişmesi açısından yetersizdir. Öncelikle bir sistemin doğasını anlamak ya da daha geniş anlamda bir kuram inşa edilecekse bu sistemin gereklerinin ne olduğu, varsa biyolojik temeli ve evrensel dilbilgisi parametreleri gibi önceden verili bir potansiyele sahip olup olmadığı araştırılmalıdır. Psikoloji, dilbilim ve benzeri alanların gelişmesi öncelikle hepsinin bir sistem olarak gelişmesiyle ve arka planının incelenmesiyle ileri seviyelere taşınabilir (Chomsky,2007: 49). Chomsky de öne sürdüğü kuramlar ve devam ettirdiği çalışmalarla dilin doğasını, arka planını (edinim yollarını) ve görünürdeki yüzü olan dilbilgisel kuralları oldukça derinden incelemekte, çalışmalarının disiplinlerarası bağını da güçlendirmektedir.

Chomsky, *On Language "Dil Üzerine"* adlı eserinin ikinci bölümünde, dilbilimin diğer disiplinlerle özellikle psikoloji ile bağlantısını şöyle dile getirmiştir; Psikoloji ve dilbilim diğer disiplinler gibi birbirleriyle ilişkilidir. Dilbilim, psikolojinin bir parçasıdır. Nasıl ki dilbilim dili inceliyorsa, psikolojinin de bir yönü dilin edinimi ve kullanımını incelemektir. Dilin psikolojisini, yani edinim mekanizmasını çözmek evrensel dilbilgisi kuramıyla bağlantılı olarak edinim şeklini, algılama modellerini ve bazı fiziksel oluşum aşamalarını anlamakla mümkündür.

Psikolojinin alanlarından biri olan bilişsel psikoloji, dilbilimin son yıllarda öne çıkarmış olduğu zihinselci yaklaşımı, yani zihin ve yapısını incelemektedir. Örneğin, görülen şeyler ile konuşulan şeyler arasında zihinde bir bağ vardır. Bir şeyi görür ve üzerine konuşabiliriz. Gördüğümüz şeyler ve o şeylerin zihnimizdeki adı, yani onun üzerine konuşacağımız terimler zihnimizde bir etkiye sahiptir. Bu yüzden bilişsel psikoloji ve dil, psikolojinin bir alanıdır. Zihin de psikolojinin alanları arasında kolaylıkla ayrı bir yerde tutulacak kadar üretici ve şaşırtıcı bir sistemdir (Chomsky, 2007: 42-44).

Bu sistemin bir parçası olan dil, bilişsel bir olgudur. Peki, dili bilişsel yapan etmenler nelerdir? Dili bilişsel yapan yetiler arasında ulamlama (gruplama), figür-zemin ilişkisi, zihinsel imgelem ve tasarı, eğretileme (metafor), çıkarsama, mekanikleştirme, toplumsal davranış ve simgesel davranış gibi ilkeler bulunmaktadır (Kayabaşı, 2018: 218). İnsan zihni, olguların arka planını kendi zihninde kurgular. Örneğin; ülkelerin resmi bayraklarının renkleri ve üzerindeki simgelerin figürleşmesi. Zihinsel tasarı ise olaylara farklı açılardan bakabilmektir. Liseyi başarıyla bitirip üniversite sınavında başarısız olmak, bir açıdan bakıldığında olumsuzdur. Ancak lisenin başarıyla sona erdiğini düşünmek tamamıyla duruma farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktır. Eğretileme, zihnin bir olayla ilgi geçirdiği süreci farklı olaylara benzeterek kurgulayabilme yetisidir. Örneğin; “ona dikkat et çok tilkidir” , “seni aldatabilir”. Tilki - aldatma benzeşimine başvurulmuştur. Çıkarsama ise insan zihni, sınırlı veriden boşlukları doldurarak yorumlama yapar. “ayakkabım çalındı!” burada eksik olan bilgiler “benim” adılı, çalınan ayakkabının rengi ve nasıl olduğu gibi bilgilerdir. Ancak bu haliyle bile iletişim sağlanabilir. Mekanikleştirme, insan zihninin oldukça karmaşık süreçleri bile mekanikleştirerek kolaylaştırması durumudur. Bateria çalma, tekerleme ezberleme vb. Toplumsal davranış, dilin toplum içerisindeki kullanımınıdır. Simgesel davranış ise insan zihni ve dilinin hayvan biliş ve dil dizgesinden farklı bir biçimde hareket ettiğini anlatan yetidir.

1.3. Tümdengelim Yaklaşımı Çerçevesinde Dil

Bilindiği üzere birçok dilbilimci dili tümevarımcı bir yaklaşımla ele almıştır. Chomsky'de harflerin birleştirilerek kelimeyi ve kelimelerin cümleyi oluşturduğu parçalı bir analiz yerine, cümleden hareketle kelimeleri anlamanın daha mantıklı olacağını düşünmüştür. Tümdengelim yaklaşımını savunan Chomsky bu noktada, hem diğer dilbilimcilerden ayrılmış hem de her dilin kendi analizi yerine tümdengelimle geçmiş, günümüz ve gelecekteki tüm dillere aynı metodun uygulanabileceğini savunmuştur. Bu yaklaşım evrensel dil bilgisi kuramına da ışık tutmuştur. Ayrıca Chomsky'e gelene dek yapılan çalışmaların çoğu dilin anlam yönüne (derin yapısına) değinmemiştir. Yüzey yapıyı irdelemek, kelimelerin sınıflandırılmasıyla dilsel yapılar ve sorunlara çözüm aramaya çalışmaktır. Parçalardan hareket etmek yerine Chomsky, dilin anlamsal yapısından (derin yapıdan) yola çıkarak sorunlara çözüm aramıştır.

Geleneksel dil yaklaşımını savunanlar (tümevarımcılar) her dilin kendine özgü kuralları olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin, eylem öbeği için eylem yapısı, İtalyanca ve Japonca'da farklı iken, ettirgen oluşum için dönüşlülük kuralı İngilizce ve Fransızca için farklılık gösterir. Oysaki evrensel dilbilgisi yaklaşımını savunanlar ise dilin belli kurallarını genel biçimde tanımlayarak, bunu dil bilgisinin bir üst kuramı olarak görmüştür. Bu kurallar her dile benzer şekilde uyarlanabilmektedir (Chomsky, 2016: 23). Bu da Chomsky'nin tümdengelimle dilsel sorunlara çözüm aradığını kanıtlar niteliktedir. Chomsky'nin tüm bu söyledikleri birbirinden farklı dillerin hepsine uygulanabilecek evrensel bir dilbilgisini öngörür. Böylece bir bebek dünyanın farklı coğrafyalarında ve farklı zaman dilimlerinde dünyaya gelmiş olmakla elbette farklı dilleri konuşacaktır; ama özünde konuşurken ortaya koyduğu dil tüm diller için geçerli olan doğuştan bir evrensel kullanımı içinde barındırır.

1.4. Derin Ve Yüzey Yapı

Chomsky *Dil ve Zihin* adlı yapıtında, bundan yüzyılı aşkın bir süre önce yayımlanan Port-Royal Grameri, yani bilinen ilk dilbilimsel çalışmaların yer aldığı bir yapıttan bahsetmektedir. Port-Royal Gramerinin ortaya koyduğu en önemli yenilik ilk defa *söz öbeğinin* öneminden bahsetmesidir. Daha önce yapılan çalışmalar genel çerçevede sözcük türleri ve sözcüğe gelen bazı ekler üzerineyken, yani küçük birimler ve dar alandaki incelemeleri kapsarken, ilk defa Port-Royalci bakış açısı söz öbeklerini de ele almıştır. Bu sayede sözcük bağlamında incelenen alan genişlemiş tümce ve tümcenin yüzey yapısı denilen yapı elde edilmiştir. Port-Royal daha önce, Chomsky'e ait olan derin ve yüzey yapı kavramlarını, *Hüküm* ve *Önerme* ikilisiyle açıklamıştır. Burada hüküm, derin yapıya denk gelirken önerme yüzey yapıyı işaret eder. Önerme, yani cümlenin kendisi ve onu oluşturan yapılarıdır. Hüküm ise o cümleden çıkarılacak anlamdır.

Chomsky, *Synstactic Structures* adlı yapıtının sekizinci bölümünde sözcüklerin sadece tek bir yönden, yani sadece sesletim olarak ele alınmasının karışıklık veya anlam belirsizliğine yol açtığını belirtmiştir. Dil tek yönlü olarak sözgelimi sadece semantic (anlam) yönüyle ele alındığında bu durum dili yüzeysel kılacaktır. Örneğin; *a name* ile *an aim* yazılışları farklı fakat okunuşları, yani sesletimleri benzer olan kelimelerdir ve onları duyan kişi açısından anlam belirsizliğine yol açmaktadır. Chomsky bu gibi durumların yaratacağı belirsizliklerin, dilbilgisi kurallarının bilinmesiyle, kelimelerin morfolojik olarak, cümlelerin sözdizimsel (sentaks) ve semantics (anlam) yönlerinin hepsinin beraber incelenmesiyle ortadan kalkacağını belirlemektedir (Chomsky, 1956: 85). Bahsi geçen örnekten de anlaşılacağı üzere, dilbilgisi kuralları yaşanan birtakım belirsizlikler karşısında bize dili anlamamız için daha basit ve çok sayıda seçenek sunar. Chomsky'de bu yüzden dilbilgisel çalışmalara önem vermiştir. Cümleleri ve sözcükleri en küçük yapısına kadar çözümlenmektedir. Bu noktada Chomsky'nin yüzey yapı kavramının dilin şekilsel, yani dilbilgisel kurallarına karşılık geldiği

söylenbilir. Derin yapı ise semantics (anlam) yönüne karşılık gelir. Bir ifadeyi dillendirdiğimiz zaman o ifadenin ortaya koyduğu anlam, Chomsky'nin söz konusu ikili ayrımında dilin iç yönüne, yani derin yapısına karşılık gelir. Söz konusu derin yapı dilin henüz bir ifade dillendirilmeden önce sahip olduğu soyut bir yapıdır. Bir bakıma binanın üzerine inşa edilen temeldir. Chomsky açısından yüzey yapı ise aynı cümlenin ifade edilmesini sağlayan dilin dış yönünü, yani fiziksel kısmını oluşturur. Eğer bu ayrımı başka türlü ifade etmek gerekirse derin yapı dilin anlamsal yüzey yapı ise dilin sessel kısmını oluşturur; bu sayede Chomsky açısından biz sahip olduğumuz dilin anlamsal olanaklarının üstüne seslerden kocaman gökdelenler inşa ederiz. Gökdelenlere baktığımızda gördüğümüz şey elbette gökdelenin temeli değildir, ancak gökdelenin her bir katını sayarak toplamda kaç katlı olduğunu hesaplayabiliriz. Oysa yine biliriz ki bu gökdelen bir temel üzerine oturmasaydı böyle dimdik duramazdı. Söz konusu derin ve yüzey yapı ayrımı aslında Chomsky'nin üretici-dönüşümsel dilbilgisi anlayışının temelinde bulunur. Nitekim bu ayrım sayesinde sonlu sayıda kuralla sonsuz sayıda tümce oluşturabiliriz.¹

---

¹ Derin yapı aslında dilin genetik tarafını da yansıtır nitekim Chomsky'den daha sonra kimi nörobiyologlar veya Pinker gibi bilişsel psikologlar dilin bu yapısını kendilerine konu edinmişlerdir.

Aşağıda verilen dizelerde yüzeye ulaşamamış derinliklere karşı bir hayıflanmadan söz edilebilir.

Ağlasam,
Sesimi duyar mısınız,
Mısralarımda;
Dokunabilir misiniz,
Gözyaşlarıma, ellerinizle?
Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce
Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün;
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum. (Kanık, 2001: 159).

Şiirde yazarın yaşadığı çaresizlik, iç sıkıntı ve dışa vuramadığı sessiz bir çılgılık söz konusudur. Bu şiiri okuyan her insan dizelerin içinden kendine özgü birtakım çıkarımlar yapacak ve şiire ona göre anlam yükleyecektir. İşte derin yapı da bu mısraların altında yatan anlamda gizlidir. Bazı dilbilgisel çözümler cümleleri cerrahi müdahaleye tabi tutar gibi onu oluşturan birtakım öğelere bölme veya ayırma işlemidir, yani derinliği anlama çalışmalarıdır. Dilbilimsel çalışmalarda ülkemizde genellikle gizli öznen bahsedilirken farklı dillerin incelenmesi sırasında cümlede bulunan yüklem, zarf, dolaylı tümleç vb. gibi birçok ögenin de gizli kalabildiği ifade edilmiştir (Demirci, 2010: 295).

Chomsky'nin yüzey yapı kuramı bir bakıma cümlelerin dilbilgisel özelliklerini, cümledeki öğelerin konumunu şekilsel açıdan incelemektir. Yüzey yapı cümlenin görünen kısmıdır. Örneğin; Invisible god created the visible world. (Görünmez Tanrı görünen dünyayı yarattı) cümlesinde Invisible god (özne), created (yüklem), the visible+World (karmaşık ideler) olarak çözümlenir. Bu çözümlenme

görünüş itibariyle *yüzey yapıyı* ortaya çıkarmaktadır. Port-Royal'e göre yüzey yapı, dilin fiziksel yani ses yapısına odaklanırken, yüzey yapıyla gösterge üretildiğinde doğrudan biçim ve ses değil anlam yönü de ortaya çıkmış olur. Bu durum ise derin yapı kavramını ortaya çıkarır. Chomsky'e göre derin yapı cümlenin görünmeyen kısmı, yani kişinin cümleden çıkardığı anlamdır. Derin ve yüzey yapılar dilbilgisel bağlamda birbirleriyle oldukça bağlantılıdır. Her dil aslında bu iki yapıya sahiptir. Aynı zamanda bir yüzey birden çok derin yapıya sahip olabilir. Örneğin; Onunla aynı üniversiteden mezun olduk cümlesi, “o üniversite mezunu, ben de üniversite mezunuyum. İkimiz de okulumuzu bitirdik. Mezun olduğumuz üniversiteler aynı” gibi birden çok derin yapı (anlam) barındırabilir (Altınörs, 2018: 51).

Son olarak derin ve yüzey yapı kavramlarını Mevlana'nın; “*insanı gördüklerinden ibaret sayma, göremediklerinde ara. İçidir hakikatin resmi, dışı sadece bir manzara*” ifadesiyle özetlemek yerinde olacaktır. Gerçek manada da anlam arayışı yüzeyde değil, insanın iç dünyasında barındırdıklarında, yani niyetinde saklıdır. Yüzey yapıdan hareketle derin yapıya ulaşmak da görünen yüzün ardındaki görünmeyeni keşfetme çabasıdır.

1. 5. Edim Ve Edinç

Chomsky, dili zihinselci bir yaklaşımla incelemiş davranışçı yaklaşımlardan ise uzak durmuştur. Oldukça ütopyik görünse de edinç kavramını tam anlamıyla kavrayabilmek için çaba sarf etmiştir. Dili zihnin bir aracı olarak gören Chomsky'e göre zihnin işleyişi hep bir merak konusu olmuştur. Bunu anlayabilmenin yoluysa dil kurallarını ve tümcelerini incelemekle mümkündür. Bu doğrultuda Chomsky, edinç ve edim kavramlarından bahseder. Edinç kavramıyla zihinde var olan sistem ile kullanılan ifadelerin kurallara uygunluğunu test ederken, edim kavramını da düşüncenin dışı vurumu olarak tanımlar. Edinç ancak edim kavramından yola çıkarak test edilebilecek soyut veridir. Bu dolaylı ulaşım edinç konusunda bizi bazen

yanıltabilir. Bu yanılmaya sebep olan dildeki sürtüşmeler ve yanlış kullanımlardır (Özen, 2016: 706).

Bu yanlış kullanımların dilbilgisi kurallarına uygunluğunu test etmek edinç hakkında daha doğru varsayımlarda bulunmamızı sağlayacaktır. Peki ya çocuklar herhangi bir amaç ve öğretim olmadan, henüz çok küçük yaşlarda iken nasıl oluyor da bu kadar zengin bir dizgeyi başarılı bir şekilde edinebiliyorlar? Bu sorudan yola çıkarak kişinin gerçek dil kullanımını, sadece ses-anlam ilişkisi boyutunda veya birtakım dilbilgisel kuralları bilmesiyle sınırlandırmak yanıltıcıdır. Bunun dışında birçok farklı durum da söz konusudur. Konuşan kişi ve olayla ilgili dil dışı inançlar da bu durumlar arasındadır. Dil, Chomsky açısından birçok bakımdan ele alınmıştır. Edinç ve Edim de Chomsky'nin dili ele alırken kullandığı kavramlar arasındadır. Edinç; kişinin konuştuğu dili, o dilin kurallarına uygun biçimde ses ve anlamsal olarak birleştirme yeteneğidir. Austin temel yapıtı olan Türkçeye *Söylemek ve Yapmak* olarak çevrilen kitabında, “*Bir dili konuşmanın, belirli kurallar çerçevesinde edimde bulunma*” olduğunu belirtir (Austin, 2009: 18). Yani edim daha geneldir ve dil edinci için birtakım veriler sağlar. Bu durumda edinç, edimin etkileşimde bulunduğu etmenler arasındadır. Bundan dolayıdır ki, insan dili sınırsız sayıda rastgele tümceler kurmaya imkân veren bir sistemken; zihnimiz, bu tümceleri kurarken bizi dilsel açıdan sınırlandırmalara tabi tutar. Bu sınırlamalar da dilin rastgele öğrenilmiş kalıplar veya alışkanlıkla tekrar edilen bir sözcük yığını olmadığını kanıtlar (Chomsky, 2011: 183).

Bir çocuk anadilini öğrendiğinde ana diliyle birlikte o dilin sentaks ve semantiğini de öğrenir. İşte dilin sentaks ve semantiğinin örtük bir şekilde öğrenilmesi edinç kavramıyla bağlantılıdır (Külebi, 1997: 77). Edinç, dilin somut yönüne işaret eder. Daha önce değindiğimiz yüzey yapı ile ilişkilendirilebilir. Peki, edinç sistemleri değişir mi? Gibi bir soru akla gelebilir, bu soruya cevap evet değişir olabilir. Türkçe bilen birisi İngilizce bilen birisi değildir (Chomsky, 2018: 19). Edim, dilin fiziksel boyutuna etki eden ruhsal yönüne işaret eder.

1.6. Evrensel Dilbilgisi Bağlamında İlkeler Ve Parametreler

Evrensel dilbilgisi; tüm doğal dillerin biçimini yöneten, insana doğuştan verilmiş bir yetidir. Bu yeti dilin başlangıç durumudur. Herhangi bir çevresel etkiye henüz maruz kalmamış bir çocukta var olan işlenmemiş dil potansiyelidir (Özen, 2016: 705). 1950'lerde David Marr tarafından temelleri atılan bir yaklaşım olan evrensel dilbilgisi, Chomsky'nin dil anlayışını kavramada da çatı özelliği taşıyan bir kuramdır.

Bu kuram adından da anlaşılacağı üzere evrenseldir yani her insanın zihninde depolanmış olan soyut bir bilgi sistemidir. Bu sistem de herhangi bir dilin öğrenilmesine olanak sağlar. Evrensel dilbilgisi kuramına göre tüm insanlar var olan bu dilsel mirastan pay almışlardır. Chomsky'de bu kuramı her insanın zihninde, doğduğu andan itibaren ortak olarak bulunan dile ait birtakım ilkeler, kurallar ve parametreler olarak tanımlar (Mulyadi, 2012: 183). Evrensel dilbilgisinin varlığını İngilizce ve Almanca konuşan 3-9 yaş aralığındaki çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada kullanılan cümleleri inceleyelim;

What do you think what cookie monster eats? (Ne düşünüyorsunuz? , ne yer kurabiye canavarı?) Doğrusu: Kurabiye canavarının ne yediğini düşünüyorsun?

Wer glaubst du wer nach house geht? (Kim düşün, kim eve gitti?) Doğrusu: Kimin eve gittiğini düşünüyorsun?) Örneklere baktığımızda her iki dil kullanıcısı da soru kalıplarını iki defa kullanmıştır. Burada içsel bir kullanım olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu durum dünyadaki tüm dillerin dilsel yapılarında yer alan, taklit yoluyla öğrenilemeyen ve dil yetisiyle açıklanabilen evrensel bir dilbilgisinin özelliği olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca kolaylıkla başka dillerde de gözlemlenebilmekte ve benzer şekillerde kullanılabilir (Yozgat, 2018: 47-48). Chomsky, dile ilişkin soyut kuralların dil konuşucularının zihninde yer aldığını ve kuralların tüm insan dillerinde ortak olduğunu ifade etmektedir. LAD (Language Acquisition Device) yani doğuştan var olan dil edinim yeteneği ile dünyaya gelen

çocuk konuşacağı dile ait kuralları bu sistem sayesinde öğrenir. İster ana dil, ister ikinci dil olsun genetik olarak verili bu düzenek yoluyla dil öğrenilir.

Bahsedildiği üzere Chomsky'e göre; dil yetimizin önemli bir kısmı genetik olarak belirlenmiştir, yani bu özellikler doğuştan kazanılmıştır. Bebeklerin dil edinim seyrine baktığımızda bunu çok iyi anlayabiliriz. Oysaki evrendeki insan dışı canlılar için bu durum geçerli değildir. Bu bağlamda Chomsky özellikle son yıllarda, nelerin insan dilinin başlangıç durumuna yani ilk konumuna bağlanması gerektiğine ilişkin birtakım çalışmalar yapmıştır. Dili konuşması için çocuğu bir topluluğun içine koyduğumuzda, bu topluluk ister çok geniş isterse de dar olsun, her çocuk o topluluğun durumuna göre, yani o topluluğa uyacak şekilde farklı dilsel tecrübeler edinecektir. Her çocuk var olduğu topluluk içinde dili kendine göre deneyimleyecek, farklı verilerle karşılaşacaktır fakat en nihayetinde sahip oldukları sistem aynıdır. Bizler de tüm çocukların dilbilgisini inşa ederken aynı zihinsel sınırlamalarla, yani aynı zihinsel mekanizmanın aşamalarıyla karşı karşıya kaldıklarını varsaymaktayız (Chomsky, 2007: 98). Bilindiği gibi, Chomsky'nin evrensel dilbilgisi kavramı dilde bir üst kuram niteliğindedir. Bu evrensel kurallar topluluğu her insanın dünyaya gelişinden itibaren sahip olduğu bir bilişsel veridir. Çocuk hem bu yetenek hem de çevresel dil girdisi ile kendi zihninde yeniden kurallar oluşturur. Yani var olan bilgiyle çevrede maruz kaldığı birtakım kuralları birleştirir (Chomsky, 2016: 23). Bu birleştirmeler ve ayrıştırmalar rastlantısal olarak değil belirli ilkeler ve parametreler ile mümkündür. Bu ilke ve parametreleri anlamlandırabilmek için yıllar süren çalışmalar sonucu geliştirilen kuramlar özellikle Chomsky ile bağlantılı yenilikler dilbilim alanı ve başka çevrelerce de başarılı bulunup kabul edilmiştir.

İlkeler ve Parametreler kuramı da ağırlıklı olarak son yıllarda yapılan çalışmaların bir ürünü olup Chomsky'nin de ilk defa devrim olarak nitelediği bir yeniliktir. Bu girişim diğer kuramlarında temelini sarsmış ve yeni arayışlara da kapı aralamıştır (Chomsky, 2019: 14). Her dilde var olduğunu düşündüğümüz parametreler, çocuğun dünyaya geldikten sonra konuşacağı dil ne ise o dilin kuralları olarak ortaya çıkar. Çocuk ise dilin o ilkelerini deneyimleriyle benimseyerek zihninde formüle etmeye çalışır dil gelişimi de bu seyirde devam eder. Her dilde o

dilin kullanımına ilişkin bir takım kurallar sunan dile ait parametreler vardır. Sondan eklemeli dillerden olan Türkçe, kelime köküne getirilen yapım ekleriyle birlikte yeni sözcükler türetmeye imkân verir. Örneğin; bil-gi-siz-lik, gül-ümse, göz-lem-ci-ler. Böylelikle kökte bir değişiklik olmadan yeni sözcükler türetilir. Türkçe bu özelliğiyle, yani kendine ait parametreleriyle sondan eklemeli diller kategorisindedir. Diğer bir örnek ise İngilizce, Arapça, Fransızca gibi dillerin yer aldığı çekimli dillerdir. Bu dillerin parametreleri de çekimli olma özelliği doğrultusunda şekillenir. Bu dillerde kökler ünsüz harflerden oluşur; ekler sözcüklerin önüne, ortasına veya sonuna gelebilir. Bu durumda kökte çok fazla değişim meydana gelir. Örneğin; İngilizcedeki yapmak fiili; do, did, done olarak çekimlenir. Bu fiiller yer aldıkları cümlelerin anlamları ve zaman uyumlarına göre yorumlanırlar.

Ayrıca çocuğun dile ait birtakım kuralları edinmesi ve beyinde uyuşmayan kuralları atması, yani kuralların ilk halini yeni durumlarıyla değiştirmesini Chomsky, *unutarak öğrenme* olarak ifade eder. Örneğin; çocuk, İngilizce öğrenirken özne düşürme, yani özneyi kullanmadan cümle kurma eğilimindedir. Bu durum dilsel parametreler ve değişiklikler konusunda da yeni araştırma alanları ortaya çıkarmıştır (Chomsky, 2016: 28-29).

Kısacası, Evrensel dilbilgisi klasik dilbilgisi kavramıyla karıştırılsa da unutulmamalıdır ki, evrensel dilbilgisi dilin doğuştanlığını ve ilk evrelerini anlamak adına bir üst kuram veya ana şemadır (Chomsky, 2007: 183). Bazı dilbilimci ve filozoflar insanın doğuştan bir dilbilgisiyle, yani o potansiyelle dünyaya gelmesi fikrine karşı olsalar da dilsel çalışmalar devam ettikçe evrensel dilbilgisi ve katkıları daha geniş anlamda kavranacaktır.

1.7. Minimalist (Yetinmeci) Program

Minimalist programa ait araştırmalar 1980’li yılların ortalarından itibaren hız kazanmıştır. Günümüzde de Minimalizm kavramı henüz tam zeminine oturtulamamıştır. Bu kavram yapılan yeni dilsel çalışmalarla değişmekte ve gelişmektedir. Yetinmeci bakış açısı dilsel öğeleri veya ilkeleri dille ilişkileri bağlamında ele alırken dillerde var olan birtakım kuralların gereksiz olabileceği, fazlalık teşkil ettiği veya kullanılmaması durumunda ortaya çıkabilecek aksaklıkları açıklamaya çalışmıştır. Dil üzerine yapılan bütün çalışmalarda ses-anlam ilişkisinin olduğu neredeyse sabittir. Chomsky de tam olarak bu ilişkiyi sorgular (Chomsky, 2018: 35).

Yetinmeci çizgi adından da anlaşılacağı üzere yöntemsel sadeleşmeyi hedeflemektedir. Bilim dünyasında meşhur olan Occam’ın Usturası’na göre, bir olguya getirilen açıklamalardan daha basit ve sade olanı tercih edilmelidir. Aynı durum dilsel anlamda da uygulanmak istendiğinde bir tümceyi en minimum olguyla kurgulayan veya açıklayan bir çözümlenme, üç veya daha fazla kuralla açıklamaktan daha verimlidir. Yöntemsel sadeleşmeye ek olarak Chomsky, tözsel sadeleşmeden de bahsetmektedir. Tözsel sadeleşme ise dil için doğal olan “en az çaba” ilkesiyle ilgilidir. En az çabayla en yüksek verimi alma sadece dil açısından değil diğer disiplinler için de kabul edilen ve fayda sağlayan bir ilkedir (Kayabaşlı,2018: 306-307). Bu ilkenin temelde çıkış noktası daha önce sözünü ettiğimiz Evrensel Dilbilgisinin doğuştanlığı ve dil edinim sürecinin oldukça hızlı ve çabasız, yani doğal olarak gerçekleşebilmesidir. Dil bilgisi kuralları bu kuramla oldukça basit ilkelere ve kullanım açısından verimliliğe indirgenebilmelidir.

Chomsky’e göre bütün diller Sesçil Biçim (Phonetic Form) ve Mantıksal Biçim (Logical Form) olmak üzere iki grupta ele alınabilir. Ses ve Mantık biçimleri doğal olarak birbirinden etkilenen iki unsurdur. Bu iki durum arasındaki karmaşıklık düzeyi minimalist programa göre en alt seviyede olmalıdır. Yani dil yapısı kusursuza yakın tüm öğeleriyle işlevsel ve ilişkisel olmalıdır. Bu da akıllara şu soruyu

getirmektedir; bir dil ne kadar kusursuz olabilir? Chomsky buna “kusursuza yakın” cevabını verir. Biyolojide bu pek mümkün görünmese de mükemmele yakın olma düşüncesi dilin *okunabilirlik koşullarıyla* sağlanabilir. Dilin kuramsal zorunluluğundan, yani yapısal özelliklerinden sapması, çevresel girdilerden etkilenmesiyle var olan kurallar değişmektedir. Zaman içerisinde kullanıma bağlı olarak bir takım kural ve ilkeler gereksiz görülebilir. Bu duruma Chomsky okunabilirlik koşulları adını verir (Chomsky, 2019: 15). Örneğin: Milletvekilini seçtiler ve milletvekili seçildi cümlelerinde; Milletvekilinin işaret ettiği yer değiştirme kuralı dilbilgisel açıdan gereksizlik arz edebilir. Bu durumun var olması ise sağlıklı bir cümle kurulumu ve iletişim için cümleyi en uygun şekilde yapılandırma ihtiyacından doğar. Chomsky’ye göre bunlar dilin yüzeysel kusurlarıdır. Düzensiz fiiller, bazı çekimsel yapılar da bu kusurlar çerçevesinde değerlendirilebilir.

Birçok düşünce akımına göre, dil ekonomik bir dizayna sahiptir. Dilde var olan kurallar ekonomi ilkeleriyle örtüşmektedir. Öne sürülen dilsel çözümlerler arasından en basit ve yalın olanlar tercih edilir. Zorluk düzeyi en düşük olan ve karmaşıklıktan uzak ilkeler üzerine birtakım kurallar inşa edilmeye çalışılmıştır. Chomsky dışında birçok dilbilimci ve araştırmacı da oluşturdukları birtakım kavramlarla minimalist (yetinmeci) kuramı destekleyici ilkeler ortaya atmışlardır.

Adılı Sakınma İlkesi (The Avoid Pronoun Principle), yani gerekmedikçe adıl kullanmamak gibi ilkeler dilbilgisel bütünlüğü sağlayan en minimal yapının seçimini vurgulamaktadır. Daha sonra bu ilke, yapısal ekonomi ilkelerinin ortaya çıkışını da hızlandırmıştır. Sonuç olarak dilbilgiselliği sağlayan en basit yapının seçimi önem kazanmıştır (Chomsky, 2016: 48). Buna ek olarak, dilbilgisel birçok özelliği içinde barındıran minimalist programın en güncel ilkesi Evre Kuramı’dır. 2000’li yıllarda çalışılmaya başlanan kurama göre, zihnimizdeki işler belleğin tüm dilsel türetim aşamasını izlemek zorunda olmadığı, üretimin evre denilen bağımsız birimlere bölünmesiyle işler belleğin yükünün hafifletilmesi denemektedir (Kayabaşı, 2018: 310). Böylelikle türetim aşaması en az işlem ve çaba ile yürütülmüş olacaktır.

Toparlayacak olursak, yetinmecı program mükemmellikten bizi uzaklaştıran sorunların tespiti ve çözümine dayanır. Chomsky’de bu tespitler üzerine yaptığı çalışmalarda daha önceden bahsettiğimiz derin ve yüzey yapılar dışında da ara yüzlerin varlığını vurgular. Bu varsayım altsimgeleme, üstsimgeleme, eşdizimleme yönetim ve bağlanma kuramı vb. gibi kavramların incelenmesini zorunlu kıldı. Sadece derin ve yüzey yapılarla açıklanamayacağını vurguladı (Chomsky, 2018: 37).

1.8. Üretici-Dönüşümsel (Transformational-Generative) Dilbilgisi

Chomsky, dil edinme sorununu çözenin üç farklı görev üstlenilerek mümkün olabileceğine vurgu yapmıştır. Bunlardan birincisi insan dilinde doğuştan gelen şemaları ortaya çıkarmaktır. Bu ruhbilimcilerin üstleneceği bir görevdir. İkincisi, doğuştan gelen bilişsel işleyişi harekete geçiren çevre ve canlıyı ayrıntılı biçimde incelemektir. Bu da yine ruhbilimcilerin üstleneceği bir çalışmadır. Bu çalışmanın sonucunda kişilerin üretici dilbilgisine katkıları sunması mümkündür. Üçüncü görev ise, duyu verileriyle tutarlı olma varsayımının ne anlam ifade ettiğini belirlemektir. Daha da açıklayıcı olmak gerekirse, dilbilgisi ile veri kümesi arasındaki bağlantıları ortaya çıkarma görevidir. Bu görev sadece ruhbilimcilerin değil herkesin yerine getirebileceği birtakım işlemler içerir. Chomsky açasından hepimiz hangi tümcenin düzgün yapılı, düz anlatımlı veya birçok boyutlu parçalı yorumlandığını bilme kapasitesine sahibiz (Chomsky, 2011: 145).

Chomsky’nin dil çalışmaları ve kuramları düşünöldüğünde üretici dilbilgisi çok ayrı bir öneme sahiptir. Birçok kuramın ve bundan sonra yapılacak dil çalışmalarının ilham kaynağı olacak niteliktedir. Üretici dilbilgisi birtakım temel ilkelere sahiptir. Özellikle ses anlam ilişkisi bakımından sonlu sayıda kuralla sonsuz cümle kurabilme özelliği bireyin günlük hayatta merhaba veya iyi günler gibi sıradan ifadeleri üretebilmesiyle beraber, hiç duymadığı “gözlerin gözlerime değince felaketim olurdu, ağlardım” gibi oldukça karmaşık cümlelerin üretilmesini de olanaklı kılar. Ayrıca bireyler iletişim esnasında zihinlerinde var olan birçok ifadeyi dile getirmeseler bile birbirlerini anlayabilir. Örneğin; Evde hiç ses yoktu ifadesiyle

kişi, detaylı olarak açıklama yapılmasa da evde televizyonun kapalı olduğunu veya o ortamdakilerin hiç konuşmadığını dillendirmektedir. Ses-anlam ilişkisi bağlamında bazı somut dilsel ifadeler içerisinde birçok anlam barındırabilir. Yolda yürürken ilkokul öğretmenimizi gördüm diyen biri aslında “ben yolda yürüyordum, öğretmen de yolda yürüyordu, benim öğretmenim ve senin öğretmenin” gibi içinden birden çok anlamın çıkarılabileceği bir cümle ifade etmiştir. Dili kullananlar iletişim sırasında söylenen ifadelerin hangisinin doğru olduğunu içsel olarak bilir. Örneğin; ben okula gidiyorum cümlesi doğru bir cümledir. Fakat “o okula gidiyorum” ifadesi doğru bir kullanım olmayacaktır.

Üretici dilbilgisinin özel dillere ait kuralları, evrensel dilbilgisi tarafından sınırlandırılır. Örneğin; özne ve yüklem bütün dillerde olması gereken bir sınırlama iken, onların hangi şartlarda, cümle içerisinde nerede olacağı veya hangi durumlarda özne kullanılmayacağı ise üretici dilbilgisi kapsamındadır. Her dil kendine ait kurallar içeren cümleler üretmeye müsaade eder. Örneğin İngilizcede fiil zamana göre çekimlenir. Örneğin; I am a child. (çocuğum), I was a child. (çocuktum), When I was a child. (çocukken) gibi cümlelerden anlaşılacağı üzere her bir kullanım zamanına göre farklı anlamlar içerir.

Birey dünyaya dil yetisine sahip olarak gelir. Bu sonradan kazanabileceği bir yetenek değildir. Kuşlar kanatlarla doğuyorsa, insan da dil yeteneği ile dünyayı deneyimler ve kendini ifade eder. Bunun yanı sıra üretici dilbilgisi sadece çevresel etkilerle dil öğrenilemeyeceği görüşündedir. Dil yeteneğine doğuştan sahip olunmasaydı, yalnızca çevresel etkileşimle bu mümkün olmayacaktır (Müldür, 2016: 63).

Bilindiği üzere 1950 ve 60’lı yıllarda bilişselci bir devrim yaşanmıştır. Bu devrim davranış ve ürünlerinin incelenmesinden iç mekanizmaya doğru yönelen önemli bir değişimdir. Wilhelm Vun Humboldt, dili “*sınırlı araçları sınırsız biçimde kullanma*” ifadesi genel bir kabul olarak görüldü. Bu devrimle birlikte bu sınırlandırma daha da netleşti. 20. yüzyıl dilbilim alanı açısından önemli gelişmeler kaydedilen bir yüzyıl olarak değerlendirilmekteydi. Birçok klişe hurdaya çevrilirken,

birçok klişenin de daha çok netleşmesi sağlanmıştır. Geleneksel yaklaşım dil ediniminin sadece yüzey kısmıyla ilgilenerak dili çözümlenmeye çalışmıştır. Örneğin, ikinci dil öğreniminde sözcüklerin anlamları ve telaffuzlarını bulmak ya da diller arasındaki farklılıkların bilincinde olmak önkoşul kabul edilirdi (Chomsky, 2019: 31). Oysaki Chomsky araştırmalarının çoğunda yüzey yapıdan ziyade içsel (derin) yapının önemi üzerinde durmuştur. Bütün dillerin en ince ayrıntısına kadar aynı hamurdan yoğrulduğu fikrinden uzaklaşmamıştır. Dilde var olan karmaşıklığa yüzeysel görünüşlerin sebep olduğu üretici dilbilgisi sayesinde daha da açığa çıkmıştır. Burada en önemli sorulardan bir tanesi; ses-anlam özelliklerinin nasıl kaydedildiğini gösterebilmemiz olacaktır.

Üretici dilbilgisi bu mekanizmaları keşfetmeye ve normal hayatta nasıl kullanıldığına dair incelemeler yapmaya imkân sağlar. Bu incelemelerin tarihi Descartes'a dayanır. Bu açıdan yapılan dil incelemeleri organların yapısına ilişkin biyolojik incelemelerle oldukça benzerdir. Karmaşık bir masa düşünelim, oradan ansızın bir kalemi elimize aldığımızda masadaki kalemlige uzanmamızı sağlayan mekanizmaların ne olduğunu biliyorken kalemligi almaya nasıl karar verdiğimiz sorusu henüz cevaplanamamış bir muammadır. Dilde de bu şekil muammalara üretici dilbilgisi yoluyla çözümler aranmıştır. Fakat çözümsüz kalan birçok konu halen varlığını korumaktadır (Chomsky, 2019: 47).

En gelişmiş dillerde bile en temel unsurların es geçildiği ve sadece yüzeyde kalındığı görülmüştür. Bu durum üretici dil bilgisi sayesinde daha derin şekilde incelenmiştir. Daha derin bir kavrayışın ancak *betimleyici yeterlilik* ve *açıklayıcı yeterlilik* kavramlarını anlamakla mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Bu iki arayış arasında ciddi farklar ve gerilimler söz konusudur. Betimleyici yeterlilik arayışı kural sistemlerinde daha fazla karmaşıklığa ve çeşitliliğe sebep olurken, açıklayıcı yeterlilik dil yapısının çok önemsiz değişiklikleri dışında birçok şeyin değişmezliğine vurgu yapar. Bu iki gerilimi çözmek de geleneksel varsayıma karşı çıkmakla mümkün görünüyor. Örneğin; “*Bir dil, her biri belli dillere ve dil bilgisi yapılarına özgü olan karmaşık bir kurallar bütünüdür*” varsayımına açıklayıcı yeterlilik karşı çıkar. Bu ve buna benzer varsayımlar ancak dile basit ve yapay sınıflandırmalar

kazandırır (Chomsky, 2019: 32). Bu sınıflandırma, evleri; taş evler ahşap evler kerpiç evler olarak kategorileştirmenin ötesinde bir şey değildir. Basit ve yapay bir sınıflandırma olmanın ötesine geçemez.

Bunun yanı sıra üretici dilbilgisine temel hazırlayan etmenlerden bahsetmek gerekirse, Amerikan yapısalcılığı ve görüşlerine getirilen eleştirilerle birlikte, davranışçılık ve doğuştancılık tartışması da kuramın belirlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Amerikan yapısalcılığında cümle çözümlemesi ve analizleri, bir dildeki tümcelerın sınırlı sayıda tümce türlerine ve bu tümceleri oluşturan kalıpların aynı biçimde sınırlı sayıda türe indirgenebileceğidir. Buna karşın eldeki sınırlı sayıda parçayla, sınırsız sayıda ve önceden üretilmemiş tümceler üretilebildiği gözlemlenmiştir (Kayabaşı, 2018: 263). Bu görüşler üretici dilbilgisinin temelini oluşturmaktadır. Böylelikle bundan sonraki çalışmalarda dilin daha çok üretici ve kendini yenileyici yönleri ön plana alınmıştır. Üretici dilbilgisi aynı zamanda insan dilinin birçok ayırıcı özelliğine de vurgu yapmıştır. Bunlar; Ayrıklık, yer değiştirim ve üretkenliktir. Üretilen tümcelerin parçalara ayrılabilceği ve ayrılan birimlerin yeniden farklı görevlerde bir araya gelebileceğine işaret eden ayrıklık ilkesi üretici dilbilgisiyle oldukça bağlantılıdır. Sınırlı sayıda birimle sınırsız sayıda bütün üretilebileceğinin göstergesidir. Yer değiştirim ise dilin zaman ve uzamdan bağımsızlığıdır, yani geçmişe, geleceğe ve şu ana değinebilmesidir (Kayabaşı, 2018: 272). Bu noktada Chomsky göre, hayvanların çıkardığı dile benzer sesler ilk bakışta dil gibi görünse de aslında insan dilinin kendine has ayırıcı özelliklerine sahip değildir. İnsan dili gibi yer değiştirim, ayrıklık ve en önemlisi üreticilik özelliklerinin bulunmaması hayvanlar arasındaki etkileşimin dil olmaktan uzak olduğunu göstermektedir.

Bunlara benzer şekilde Fransız bilim insanı Bernard Victorri, insan diline hiçbir hayvansal iletişim sisteminin erişemeyeceği bir ifade gücü kazandıran dilin yineleme ve zamansallık özelliklerinin önemini “*Annenin sana daha önce, kumda oynamaya gittiğinde eve girmeden önce ayakkabılarını paspasa silmen gerektiğini birçok kez söylediğini hatırlatırım!*” cümlesiyle vurgular (Victorri, 2014: 60). Victorri, usta dilbilimci Chomsky tarafından dillerin sentaksının ve ayırıcı

özelliklerinin ortaya konulduğundan bahseder. Bu bağlamda yineleme; kendisi de bir diğerinin içine yerleştirilen bir cümleyi başka bir cümlenin içine yerleştirmeye imkân tanır. Konuşan kişinin yaptığı hatırlatma alıntılanan bir cümleye konu olan bir kuralın, yani ayakkabılarını paspasa silmen gerek cümlesinin içine yerleştirilmiştir. Yine aynı cümlede zamansallık dikkat çekidir. Oyun oynamaya gitmek, ayakkabılarını paspasa silmek ve eve girmek ifadeleri zamansal sıralamayı belirtmektedir. İnsan dili bu noktada olayların dinamiğini hesaplamada mantık ve bilgisayar dillerinden oldukça kuvvetlidir. Aynı zamanda dildeki kiplik özelliği de semantik çalışan birçok dilbilimciyi zorlamaktadır. Çok işlevli olan bu kelimeler örneğin, “-mek,-mak” gereklilik veya “ayakkabılarını paspasa silmen gerekir” cümlesindeki zorunluluk kipleri cümleleri çeşitli şekillerde ifade etmemize yardımcı olur. Bu özellikler insan dilini ayırıcı ve aynı zamanda etkileyici özelliklerdir.

1.9. Dil Serüvenine Kritik Dönemlerin Etkisi

Chomsky diğer gelişim dönemlerinde olduğu gibi dil ediniminde bir veya daha çok kritik dönemin var olduğunu savunur (Chomsky, 2018: 70). Psiko-linguistic kuram insanın, biyolojik bir dil yetisiyle dünyaya geldiğini daha sonra çevrenin etkisiyle bu dil yetisini geliştirdiğini öne sürmektedir. Bu kuramın asıl kurucusu olan Chomsky, dil ediniminin insanın geçirdiği diğer gelişim dönemlerine benzediğini düşünür. Örneğin, görme sisteminin gelişimiyle dil gelişim sisteminin birbirine benzediği gibi (Chomsky, 2018: 20).

On Language adlı kitabında Chomsky, gelişim evrelerinin de genetik olarak belirlendiğinden bahsetmektedir. Örneğin; cinsel olgunlaşma uzun zaman alan bir olgudur. Bu dönem içerisinde organizma bazı özellikler kazanır fakat bu olgunlaşma evrelerinin süresi aşıldığında veya o süre içerisinde yeterli seviyeye erişilmediğinde sorunlar oluşur. Dil öğrenimi de buna benzer. Belirli bir olgunlaşma periyodu aşıldığında bu yeti kaybolur veya normal bir bireyin dil gelişimine göre çok yetersiz

kalır. Gelişim psikolojisine baktığımızda da olgunlaşma kavramı genel olarak, bireyin doğuştan sahip olduğu potansiyel güçlerin iş görebilecek duruma gelmesi olarak tanımlanır. Çevrenin etkisi ise değişimleri hızlandırmak veya geliştirmek olabilir. Chomsky'de bu noktada çevreyi tamamen saf dışı bırakmaz (Chomsky, 2007: 98).

Bir bebek görme yetisiyle doğar, fakat çevreden doğru türde bir uyarıya maruz kalmaz ise sistem bozulur. Sistemin gelişimi alacağı uyarılarla değiştirilebilir. Bunu en iyi açıklayan örneklerden biri olan Genie'nin hikâyesini bilmekte yarar vardır. Genie henüz iki yaşındayken akli dengesi bozuk babası tarafından bir tavan arasına kilitlenir ve babası tarafından günün belli saatlerinde ekmek verilerek beslenir. Ancak anlatılan hikâyeye göre kız çocuğu pencereden duyduğu sesler dışında iki yaşından itibaren dile hiç maruz kalmamıştır. Uzun bir süre sonra bulunan çocuk üzerinde yapılan araştırmalara göre, dilbilgisini edinemediği görülmüştür. Çocuğun kullandığı işaretler veya çıkardığı birtakım sesler dil olmaktan uzak ve oldukça yetersizdir (Chomsky, 2018: 68). Bu örnek dil ediniminde kritik dönemin varlığını ispatlar niteliktedir.

Chomsky gibi Kartezyen Dil anlayışını savunan Eric Lenneberg dil edinimi ve gelişiminin, bireyin doğum öncesinde var olan donanımının, çevreyle etkileşimi sonucunda şekillendiğini savunur. Sosyal çevre ile temas, bu çevre içerisinde dile maruz kalma Lenneberg'e göre dil gelişimini etkileyen temel unsurlardan biridir. Lenneberg 1967 yılında yayımlanmış olduğu *Biological Foundations of Language Dilin Biyolojik Temelleri* adlı kitabında, dilin biyolojik olarak doğum öncesinden belirlenmiş *sınırlı bir dönem* içinde gelişmesini sağlayan dil ediniminde kritik dönemin varlığına işaret eder. Lenneberg'in kuramları ve deneysel çalışmaları o dönemin dil araştırmalarına hız kazandırmış, dilin yanı sıra beyin ve işlevleri hakkında da önemli verilere ulaşılmıştır. Chomsky'den farklı olarak çalışmalarını deneysel gözlemlere dayandırmış olması bilimsel çevrelerin de ilgisini çekmiştir (Önal, 2018: 239). Her çocuğun sahip olduğu bu biyolojik mirasın yanı sıra çocuğun maruz kaldığı sosyal çevresi yani dilin somutlaşacağı ortam da dil edinme sürecini etkilemektedir.

1.10. Evrensel Dilbilgisinin İkinci Dil Edinimindeki Yeri

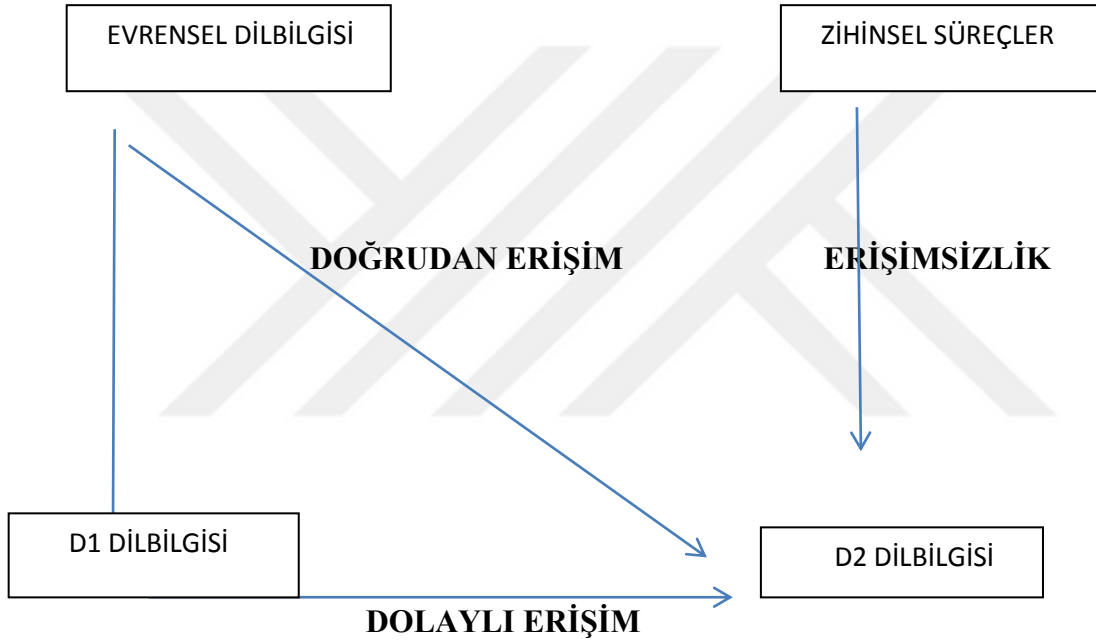
Günümüz dünyasında, insanların hayat tarzının, kültürünün ve yaşam şartlarının değiştiği görünen bir gerçektir. Değişen yaşam koşulları karşısında insanlar yeni gereksinimlere ihtiyaç duymaktadır. İkinci dil gereksinimi de bu ihtiyaçlar arasında önem arz etmektedir. Kendini geliştirmek ve hayata bakış açısını değiştirmek isteyen her insanın değişim durakları arasında yeni bir dil edinimi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu kadar farklı yaşam koşullarına sahip insanlara tek dilliliği dayatmak neredeyse imkânsızdır. Bu da iki dillilik (bilingual) veya çok dillilik (multilingual) kavramlarını doğurur (Chomsky, 2018: 55).

Chomsky'e göre zihninde var olan dil edinim yeteneğiyle birey çok sayıda dil öğrenebilir çünkü dil edinimi dışardan aktarılamayan, yani dünyaya gelmeden önce kişinin zihnine programlanmış bir yeti sayesinde gerçekleşir. Bu dil yetisi doğum öncesinde kazanılmıştır. Chomsky verdiği örnekte bu durumu şöyle açıklar; eğer insanlar doğuştan gelen birtakım zihinsel yetilerle doğmamış olsaydı, benim torunum ile bir tavşan veya bir taş arasında fark olmayacaktı. İngilizce konuşan bir topluluğa tavşanı ve benim torunumu koyduğumuzda ikisi de İngilizce konuşurdu (Chomsky, 2018: 62). Peki, çevre dil ediniminde etkili midir? Çocuk herhangi bir öğretime maruz kalmadan ve amaçsız bir şekilde böylesine zengin olan dil dizgesini mükemmele yakın derecede nasıl edinmektedir? Bilindiği üzere, Chomsky dil ediniminde çevrenin önemine vurgu yapsa da onun tek başına dil edinimi için yetersiz olduğu fikrini savunur. Dil ediniminin, evrensel dilbilgisi ilkeleri ve zihnimize doğuştan programlanmış olan dil edinim aracı (LAD) sayesinde gerçekleştiğini ifade eder (Chomsky, 2016: 16).

Bazı araştırmacılar evrensel dilbilgisinin ikinci dil öğretimine olan etkisini üç farklı varsayımla değerlendirmektedir. İlk olarak, ikinci dili öğrenen kişiler ana dilin etkisi olmadan salt evrensel dilbilgisi ilkeleriyle yeni bir dil öğrenir. İkincisi, birey ikinci dil edinimine ana dilinde var olmayan bazı kuralları evrensel ilkeler yardımıyla edinerek bunları ikinci dilin verilerine göre düzenler. Üçüncü varsayım ise; evrensel

dilbilgisi kuramının ikinci dil edinimine herhangi bir katkısı yoktur. Zihindeki farklı bölgeler yardımıyla ikinci dil edinimi gerçekleştirilir. Birey her zaman ikinci dili edinmede başarılı olamayabilir veya her birey ikinci dil edinimini farklı düzeylerde gerçekleştirir. Bu durumların varlığı bahsi geçen üçüncü varsayımın geçerliliğini arttırmaktadır (Değer, 1996:104).

Cook'a göre ikinci dil edinimi sürecindeki varsayımlar (Kırkıncı, 2006: 21).

1.11. İçselci Dilde Sentaks ve Semantik

Chomsky dile içselci bakış açısıyla yaklaşmış ve şimdiye kadar var olan gelenekten uzak bir şekilde dilin, insanın zihnine (beynine) içkin olduğunu ortaya koyduğu bir dizi yaratıcı ve üretici kuramlar geliştirmiştir. Dilin zihinselci yaklaşımla incelenmesi gerektiğini savunan Chomsky bu durumu *i-dil* sözcüğüyle açıklar (Chomsky, 2019: 8) Dilin, insanın iç özelliği olduğu görüşü Chomsky'nin

araştırmalarını psikoloji hatta biyolojiye bağlı kılmaktadır. Neticede dil biyolojik bir varlık olan insanın nesnesidir. Bu anlamda nativism (doğalcılık) Chomsky için temel unsurdur (Chomsky, 2019: 9).

Dil yetisinin ortaya çıkmasında insanın yaşadığı evre ve birçok dışsal faktörün varlığı inkâr edilemez. Yöntemsel doğalcılık da tanım gereği dili açıklayan genellemelerin dışsal etkilerden bağımsızlığını belirtmektir. Elbette ki buradan, çevreden yalıtılmış bir çocuğun dili öğrenebileceği sonucu çıkarılamaz. Bu noktada durumun daha kavranabilir olması adına bir somutlaştırmaya gidilecek olursa, “sincap ağaca tırmandı” cümlesinin insan zihnini yok sayarak değerlendirilmesi, dile ait belirtileri ortadan kaldırmak anlamına gelir. Bu bağlamda dil incelemelerini sentaks yönüyle derinleştiren Chomsky’nin doğalcı yaklaşımı yine bu yönde geniş kabul görmektedir. Ancak semantiğe dair düşünceleri, sentaks kadar gelişmemiştir. En azından Chomsky okurlarına göre durum böyledir. Oysaki Chomsky anladığım kadarıyla sentaksla ilgili kavramların, semantikle değerlendirmemektedir. Çünkü Chomsky’nin sentaksla ilgili yaptığı çalışmaları, semantik içerisinde temellendirmek bizce yanlış olacaktır. İki konu tamamen farklı ele alınmalıdır. Örneğin; İngilizcedeki “gonna” kaynaştırması, bunun semantik yönüyle ele alınması nasıl mümkün olabilir? Sentaksın incelediği noktalar sentaks içinde, semantik de kendi içinde değerlendirildiğinde yöntemsel olarak doğru olur (Collins, 2019: 242).

1.12. İselcilikte Doğruluk ve Yanlışlık

Dil, zihnin bir ürünüyse bu ürünün oluşumunda hatalar da doğaldır, yani en azından bizim için durum böyle. Ama sizin dille ilgili tarafınız ne ise bu soru da elbette ki o doğrultuda değerlendirilmesi gereken bir konudur. Mantiğımız bizi dışsalcı bakış açısı çerçevesinde ele alınan dilde hata yapmanın mümkün olduğuna inandırırsa da, içselci (doğalcı) dil anlayışı böyle bir hatanın ne dışsal ne de anlamdan (dilnin semantik yönünden) kaynaklandığını savunur. Dışsalcılığa göre hata dış dünyadan kaynaklanır ancak bu savı desteklemek bizce pek kolay değildir. Çünkü

insan konuşma esnasında yaptığı hataların kaynağını genellikle dille pek ilgili olmayan psikolojik nedenlerde aramaktadır. Nitekim dilsel hataların kaynağının da her zaman dil kuramlarıyla açıklanması gerekmez. Bunun nedeni de dilin karmaşık bilişsel yönüdür. Konuşurken sıklıkla hata yapan insanların zekâ sorunu olduğunu ileri sürmek bir nebze mantığa uygun görünse de, onların dil yetisine sahip olmadıkları iddiasında bulunmak oldukça saçmadır. Bununla beraber, kelimelerin anlamları konusunda yaptığımız birtakım genellemeler dışsal olabilir ancak burada asıl düşünmemiz gereken şey bu tür sezgilere neden sahip olduğumuzdur. Kimya bilgimizden hareketle vücudunun yüzde yetmişi su olan insan, yine de kendini “su” ifadesinin göndergelerinden biri olarak düşünmez. Dolayısıyla bu durumlardaki temel koşulların ne olduğu sorusu dışsal genellemelere ihtiyaç duymaz. Chomsky'nin de içselcilikle kast ettiği şey insan zihninin yapısıyla alakalıdır ve dış dünyanın herhangi bir nesnesine atıfta bulunmaya gerek duymaz (Collins, 2019: 250-252)

1.13. Problemler ve Gizemler

Chomsky'ye göre dünya problemler ve gizemler olmak üzere ikiye ayrılır. Problemler kısmı bilimsel çalışmalar ve ortaya çıkan yeni kuramlarla değişip gelişebilir ancak gizemler boyutu kesinlikle değişmeyecektir. Bilim, söz gelimi görme yetisi, mantık veya matematik konusunda bilgimizin ilerlemesine ne derece imkân verirse o ölçüde yeni gelişmeler ortaya çıkaracaktır, fakat irade veya bilinç gibi konular bilme yetisinin ötesinde kalabilir ve tüm yönleriyle açıklanamayabilir (Chomsky, 2019: 85). Bu noktada kesinlikle bahsi geçen alanlarda hiçbir bilgi elde edemeyeceğimiz sonucu çıkarılmamalıdır. Yalnızca bunlar hakkında ne kadar ileriye gidilebileceği veya çözümlenmeler yapılacağı konusu şimdilik bir muammadır.

Son yıllarda yapılan çalışmalar dil kullanımının tanımlanmasında önemli rol oynayan edinç konusunun incelenmesinin önünü açmıştır. Ancak Chomsky'e göre edincin dil kullanımımıza nasıl yansıdığı konusu ise gizemini korumaktadır (Chomsky, 2019: 86). Elbette ki dilsel birtakım incelemeler ve Chomsky'nin

sunduğu açıklamalar ilerleme kaydettiğimiz açık kanıttır ancak bir insanın herhangi bir tabloyu incelerken “renkler harika veya Davinci esintisi taşıyor” gibi ifadeler kullanmasının nedenini, yani buradaki tetikleyici unsuru hala bilememekteyiz.

Chomsky'nin sonsuz sayıda ifade üretebilen bir sistem olarak tanımladığı dil temelde iki bölüme ayrılır; ses ve anlam. Duyu-motor sistemimizi kullanarak ses ifadelerine ulaşırken, duygu ve düşüncelerimizin dışavurumuyla işin anlam boyutuna ulaşmış oluruz. Anlam Chomsky'ye göre kavram- niyet sistemidir (Chomsky, 2018: 23). Söz edim sistemlerinde niyet; içsel amaca, yani ifade edilmeyen bir şey hakkında olma şeklinde anlaşılır. Vedat Çelebi'nin aktarımıyla Searle göre; dil, gerçeklikle olan bağına anlam üzerinden kurar. Konuşan kişi duygu ve düşüncelerinin altında barındırdığı niyeti, sözcüklere ve birtakım dilsel ifadelere döker (Çelebi, 2014: 80). Örneğin; bu akşamki maçı Fenerbahçe kazanacak cümlesiyle bu konudaki niyetimi dile getirirken aynı zamanda maçın bu akşam oynanacağını bildirmek gibi bir edim gerçekleştirmiş olurum.

Son olarak Chomsky, *On Language* adlı eserinde dil çalışmasının temel nedenini dili, zihnin aynası olarak görmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Dil, insanın muhteşem zekâsının bir ürünüdür. Durmadan en yeniyi üretebilir. Bizler de insan doğasının mükemmelliğinden, onun bilişsel kapasitesi ve türünün en mükemmel özelliği olan dil hakkında bir şeyler öğrenmeyi umuyoruz şeklinde ifadelerde bulunmuştur (Chomsky, 2007: 4). Her ne kadar dil alanında ve diğer alanlarda çözülmemiş problemler, aydınlanmamış noktalar olsa da Chomsky ve dile üretici yaklaşan çevrelerce bu gizemler teker teker çözülecek, yeni kuramlarla dil anlama olanağı gün geçtikçe kolaylaşacaktır.

2. FARKLI DÜŞÜNÜRLERİN DİLE BAKIŞI

Antik Yunan döneminde felsefe alanında Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi önde gelen düşünürler tarafından dil üzerine birtakım çalışmalar yapılmış; sözcüklerin bir uzlaşım sonucu mu yoksa doğadan gelen seslerin yansması mı olduğu sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Antik Yunan'da yapılan dilsel çalışmalar felsefe temelli ilerlerken, Hindistan'da yapılan çalışmalar dini metinler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Ortaçağ'ın sonuna doğru ise dilsel çalışmalar, Latince ve Yunanca'dan uzaklaşıp Arapça ve Tanrı'nın dili olduğu varsayılan İbranice gibi dillerin incelendiği bir dönem olmaya başlamıştır. Bu dönem dildeki küçük birimler olan ses ve sözcüklerin incelenmesinden daha çok, dilin sözdizimsel özellikleri, yani tüm dillerde benzerlik gösteren dilbilgisel özelliklerin araştırılmasıyla evrensel bir dilbilgisi oluşturulmaya çalışılarak İngilizce, İbranice ve Fransızca gibi dillerin biçimsel özelliklerini de içeren dilbilgisi kuralları incelenmiştir. 18. 19. Yüzyıllar ise çağdaş dilbilim alanının oluşma dönemi olarak kabul edilir. Port-Royal okulu'nun çalışmaları ve coğrafi keşiflerle birlikte dünya üzerinde konuşulan fakat daha önce keşfedilmemiş dillerin bulunması dillerin karşılaştırılmasına imkân tanımış ve dil aileleri ortaya çıkmıştır. (Yozgat, 2018: 34-36).

Antik Yunan'dan başlayarak modern çağa kadar süregelen dilsel çalışmalarda ve dile katkı sunan bilim insanları düşünüldüğünde dil felsefesi alanı oldukça geniş ve ileri sürülen çalışmalar oldukça çeşitlidir. Tezin genel içeriğinden sapmamak ve savı net çizgilerle ifade etmek adına ikinci bölüm oldukça sınırlandırılmıştır.

2.1. Sofistler Ve Sonrasında Dil

Eski Yunan'da yaklaşık olarak M.Ö 5. Yüzyılda, bir yanda Sokrates diğer yanda Sofistlerin temsil ettiği bir aydınlanma hareketi başlamıştı. Sokrates öncesi felsefede hüküm süren doğa yasaları, fizik, matematik gibi araştırmaların yerini hayatın merkezine insanı yerleştiren, bununla birlikte yaşam ve kültürle ilgili araştırmalar almıştı. Sofistler de bu büyük hareketin öncüsü olarak kabul edilebilir. Kelime anlamı olarak sofizm; bilge, bilgelik anlamına gelir. Dördüncü yüzyılın ünlü tarihçisi Ksenophanes'in "Her isteyene para karşılığında bilgelik satanlar" olarak tanımladığı sofistler, felsefi bir okul kurmadan, toplumsal koşulların değişmesinden doğan pratik işlerde insanlara yol göstericilik yaparak, kendileri için bir ek meslek ve yaşam tarzı belirleyen ve para karşılığında ders veren gezgin öğretmenlerdir (Cevizci, 2009: 31).

Bilindiği üzere Platon'un ilk dönem diyaloglarının çoğunluğunda başrol sofistlerdir. O dönemin bilge kişileri olarak tanınan sofistler, Platon'un yanı sıra Aristoteles gibi önemli filozofların eleştirilerine de maruz kalmışlardır (Arslan, 2006: 18-19). Protogoras ve Gorgias gibi ilk dönem Sofistlerinin Atina'da oldukça itibar gördükleri, kitleleri geniş ölçüde etkiledikleri ve verdikleri dersler karşılığında Atinalı genç soylulardan astronomik diye tabir edebileceğimiz ücretler aldıkları bilinmekteydi. Bunun yanı sıra, insanları küçümseyici tavırlar sergilemeleri, kitleleri kandırma kabiliyetleri ve aşırı yüksek ücretler talep ettikleri derslerden sadece varlıklı olanların faydalanabilmesi filozofların yanı sıra halkın da tepkisine neden olmuştur. Bu nedenlerden dolayı, halk arasında sofistlere karşı düşmanca bir tutum başlamıştır. Kendisi bir Sofist olmasa da Sokrates'in yargılanması o dönemki tavrı doğru bir şekilde yansıtır.

Ayrıca o dönemde sofistlere yöneltilen eleştirilerin iki önemli nedeni vardı: birincisi onların iyi vatandaş olma ve yönetebilme kabiliyetini insanlara öğretebilecekleri iddiası ki bu durum, Yunanlılara göre öğretilecek bir şey değil,

insanlara atalarından miras kalan ve nesilden nesle aktarılan manevi bir değerdi. İkincisi de muhafazakârlara göre zamanın gençlerini yetiştirecek olan sofistlerin onlara iyi örnek olamayacağını iddia etmeleri idi. Filozoflar ise felsefe geleneğini değişime uğrattıkları görüşündeydiler. Örneğin; Pythagorasçı düşünceye göre; bilgelik, dost meclisinde paylaşılacak bir şeydir ve insanı özgürleştirir. Oysa Sofistler, ücretlerini ödeyen herkesle konuşan ve öğretici olsun olmasın herhangi bir konuda bir şeyler anlatmak zorunda olan kişilerdir (Cevizci, 2009: 197). Bu yüzden sofistler oldukça ağır eleştirilere maruz kalmışlardır.

Platon'un en çok hedef aldığı Sofistler Gorgias ve Protogoras'dır. Gorgias "*Hiçbir şey var değildir; Var olsaydı bile bilinemezdi; Bilinseydi bile başkasına anlatılamazdı*" (Kranz, 1984: 197), sözüyle varlığa tamamen şüpheci yaklaşmaktadır. Bu ifade yer alan üçüncü cümle dile işaret etmektedir, bilinse de bilginin başkasına iletilemeyeceği görüşü, insanların dil ile iletişim kurabilen varlıklar olduğu, ancak dilin ise şeyleri doğru temsil etmediği yani gerçekte var olan nesnelerin bilgisini aktaramadığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Gorgias'ın bu şüpheciliği konusunda Platon, doğruluk ve hakikat bir yana mantıksal tartışmaların bile yapılamayacağını savunur. Aklın varlığını bile yok sayacaksa hiçbir şey üzerine söz söyleme hakkımızın olamayacağını vurgulayarak Gorgias'a katılmadığını ifade eder.

Protogoras "*İnsan her şeyin ölçüsüdür*" sözüyle her şeyi insana bağlayarak gerçekleri kişilerin kanaatlerine bırakmıştır. Gorgias ise söz sanatına önem vererek gerçeğin doğru olup olmadığıyla değil karşı tarafın ikna edilip edilmediğiyle ilgilenir. Bu düşünce Sokrates ve Platon'un düşünceleriyle tamamen zıttır, olayın karşı tarafı yenmek değil tartışma esnasında gerçeğin araştırılması olduğunu savunurlar. Sokrates de retoriği "*Ruhları söz aracılığıyla sevk etme sanatı*" olarak tanımlamış ve bununla beraber hakikati bilmeden söz sanatı öğrenmenin anlamsızlığına da vurgu yapmıştır.

Dönemde öne çıkan sofistlerden biri olan Protogoras retoriğini toplumun hoşuna gidecek şekilde yaparken, Platon'un aktarımıyla Sokrates ise iyi bir retoriğin

Tanrının hoşuna gidecek şekilde olması gerektiğini savunur. Sofistlere yönelik ağır eleştirileri yapan kişilerin başında gelen Platon, Gorgias'ın retorliğini bilgiye hizmet etmemekle ve göz boyamakla eleştirmektedir (Altınörs, 2018: 22-23).

Retorik hemen hemen her alanda konuşmaya imkân tanır. İster sıradan insan isterse de politikacı, eleştirmen veya topluma hitap eden kişiler, günlük yaşamda karşı tarafı ikna etmek veya bilgisine hayran bırakmak adına bu sanata başvurabilir. Retoriği diğer bilimlerden farklı kılan şeylerden biri de sınırlarının olmamasıdır. Aristoteles, haklı ve doğru olanı ifade etmenin, haksız ve yanlış olanı ifade etmekten daha kolay olduğunu, eğer haklı olduğunuz halde kendinizi savunamıyorsanız bunun için bile yargılanmak gerektiğini ifade etmiştir (Aristoteles, 1995: 36-37). Demin de belirtildiği üzere kişinin kendini ifade etmesi, haksızlık karşısında doğru ve yanlış ayırt etmeyi sağlayacak şekilde savunma yapması insanların sıkça yaşadığı durumlardandır. Kimileri bu konuda oldukça yetenekliyken, kimileri susmayı daha etkili bir hareket olarak görür.

Aristoteles insanları etkileme ve inandırma konusunda üç özelliğin önemine vurgu yapmıştır; birincisi konuşmacının kişisel karakterine, ikincisi dinleyiciyi belli bir ruh haline sokmaya, sonuncusu ise konuşmacının, konuşma esnasında bize sunacağı ifadelerin kanıtlarla mümkün olabileceğine. Bizler de bazen televizyon programlarını izlerken farkında veya olmadan konuşan kişilerden etkileniriz. Örneğin, toplum tarafından sevilen birisini reklamlarda oynatmaları, bizlere ürünün kalitesini sorgulatmadan direkt o kişiye olan ilgimizle tanıtılan ürünün vadettiği özelliklere karşı inandırılmaya çalışılır. Bu örnek Aristoteles'in bahsettiği ilk özelliklerle benzerlik kurulabilir. Başka bir örnek ise, çoğumuzun şahit olduğu futbol maçlarında yaşanan durumlardır. Karşı takımın taraftarlarının sözel ifadeleri ve tepkileri ortamı oldukça kızıştırır. Bir takımın taraftarları sakin davranıp sessiz kaldığında karşı tarafta sakin bir ruh haline bürünür, eğer onlar ayakta holiganlık yapıp hakaret içerikli konuşuyorsa diğerleri de benzer tepkiler gösterir. Bahsi geçen üçüncü özellik için ise, bazen de hiç tanımadığımız bir kişi televizyonda bir tartışma programına davet edilir. Biz onu önceden hiç tanımasak da ortaya koyduğu kanıtlar ve konuştukları bizi ikna edebilir. Hele ki konuşan kişi işinin ehli biriye durum daha

da inandırıcıdır. Kısacası insanları ikna etme ve etkileme konusunda; mantıksal olarak düşünebilmek, insan karakterini çeşitli biçimlerde anlayabilmek ve son olarak insanın içinde bulunduğu durumu anlayıp onu harekete geçirebilmenin önemi büyüktür (Aristoteles, 1995: 38).

Bahsedildiği üzere Antik Yunan'da başlayan Sofist akımı ve retorik sanatı dilin tamamen yüzeysel yönüne dikkatimizi çekmektedir. Sofistlerin felsefe tarihindeki yeri ve o dönemki bakış açıları, onlara yöneltilen eleştiriler bir yana dilin yüzeysel tarafı olan sözle etkileme, ikna kabiliyeti, felsefi diyaloglarla insani erdemlerin her ortamda konuşulması ve ilk dilsel sorgulamaların Platon'un diyaloglarıyla kendini göstermesi bu yüzeyselliği kanıtlar niteliktedir. Dil o dönemde bilgiyi yayma, insanı etkileme ve felsefenin sorgulama konusu olmaya başlayan önemli bir olgudur. Tezimizde de bu olgunun yüzeysellikten derinliğe, cümle dizim kurallarına ve üreticiliğine Chomsky'nin yanı sıra farklı düşünürler bağlamında da değinilecektir.

2.2. Descartes

Descartes dil görüşleri itibari ile Chomsky'e oldukça yakın fikirler içerisindedir. Bir varsayımdan yola çıkarak makine-insan benzetmesiyle dilin bir insanı diğer şeylerden ayıran belirleyici bir üstünlük olduğunu vurgulamaktadır. Makineler, insanların yaptığı gibi cümleleri karşı tarafa iletmek için söz, jest ve mimik gibi ifadeleri kullanamazlar. Bu noktada Chomsky, Descartes ile aynı görüşü savunarak dilin sadece ses ve işaretlerin kombinasyonu olmadığını, düşüncenin dışa vurumu ve ispatı olduğunu belirtmiştir (Altınörs, 2018: 35). Descartes'ın düşüncelerine paralel olarak Aristoteles *Yorum Üzerine*'de, "*Söz vasıtasıyla sadece muhakemeye dayalı düşünceler değil, arzular, öfke, sevinç ve hüznün, kısacası ruhun her tür teessürü de dışa vurması*" olarak ifade eder (Altınörs, 2018: 28). Aristoteles, beyin süzgecinden geçirilmeden de ifadelerin açığa çıkabileceği tespitini de yapar. Altınörs'ün ifadesiyle Cordemoy ise söz ve anlam kavramlarıyla bunu desteklemektedir. Cordemoy'a göre dili oluşturan iki temel unsur vardır; söz ve

anlam (idea). Sesleri meydana getirmek fiziksel bir çaba ile mümkün olurken, anlam ruhun görevidir. Konuşma eylemi de ancak onu idrak etme kapasitesine sahip kişilerin gerçekleştireceği bir olaydır. Bu durum insana özgü bir özellik olduğu için Descartes ile oldukça benzer düşüncededirler (Altmörs, 2018: 49).

Descartes yazdığı bir mektupla, hayvanların da dili olduğunu savunan Montaigne ve Charron'u oldukça eleştirmiştir. Hayvanların kendi aralarındaki etkileşimin ve tepkisel davranışların dil özelliği taşımadığını ifade etmiştir. Türe özgü davranışlar sergileyen bir papağanın ortamdaki konuşmanın taklidini yapması hakikaten bir dile sahip olduğu anlamına gelmez. Bu sadece bir taklitten ibarettir. Chomsky'nin ifadesiyle konuşma şu iki özelliğe sahip olmalıdır: "Öncelikle kullanılan işaretler belirli bir duruma uygun olmalı ve ayrıca sözler veya işaretler etkileşimlerden kaynaklanmamalıdır" (Chomsky, 2009: 59). Bilindiği üzere davranışçılık ekolünün ünlü psikologlarından biri olan Pavlov hayvanlar üzerinde uyguladığı deneylerle hayvan ile bir eşya arasında tepkisel bağ kurmuştur. Köpeği belirli saatlerde, belirli uyarıcılarla (zil sesiyle) köpeği uyararak verdiği tepkileri kaydetmiştir. Bunları sabit veya aralıklı zaman dilimlerinde tekrar ederek köpeğin bu sürece alışmasını sağlamıştır. Daha sonra da köpeğin belli bir süre sonra duyduğu zil sesine koşulsuz olarak aynı tepkileri verdiğini gözlemlemiştir. Bu deney örneğinden anlaşılacağı üzere işaret ve sesler deneyinin gerçekleştiği ortamda bir etkileşime neden olmuştur. Oysaki dil bu uyarıcı-tepki bağından oldukça uzaktır, dilsel ifadelerin üretimi ise tamamen zihinsel bir yetiye bağlıdır. Ayrıca Descartes dilin çok anlamlılığının yol açmış olduğu iletişim hatalarına karşın, dilin kusursuz olabileceği fikrini de benimsemiştir. Her ne kadar bu fikrin teoride kalacağını söylese de bu fikir Port-Royal ekolü ve Locke'a bir ilham kaynağı olmuştur. Chomsky'de Descartes gibi dile ait gereksiz kuralların (yüzey yapılar) dil ediniminde anlam karmaşasına yol açtığını söyleyerek dilde sadeliği savunmuştur.

2.3. John Locke

Dil felsefesini Locke ile başlatan bir akademik bakış açısı bulunmaktadır. Bu bakış açısının temel iddiası, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*'nin üçüncü bölümünü tamamen dili kendine konu edinmesidir. Zira Locke bu bölümde zihinselci anlam yaklaşımını ortaya koymuş ve bu anlamda bir geleneğin en açık sözcüsü olmuştur. Nitekim Lock'a göre tanrı insanları sosyal bir varlık olarak yaratmış ve buna yönelik özelliklerle donatmıştır. Sosyal varlık olan insan, çevresiyle sürekli iletişim ve etkileşim kurma eğilimindedir. Kişinin ilk etapta ürettiği sesler dil özelliği taşımaz. Kelime ve cümle üretmek zihnin bir ürünüdür (Locke, 2017: 248). Sözcükler fikirlerin varlığını bize gösterirken, fikirler de zihnin varlığına işaretler. Karşılıklı bir etkileşim içindedirler. Bir bakıma sözcükler nesnelere değil o nesnelere zihinsel temsili olan ideleri karşılar. Dolayısıyla Locke için anlam sözcüğün temsil ettiği idedir.

Locke *tabula rasa* söylemiyle insanın dünyaya geldiğinde zihninin boş bir levha olduğunu ve deneyimleri sonucu bu boş levhayı doldurduğunu söyler. Her ne kadar, zihni boş bir levha olarak tanımlasa da zihindeki bazı işlemlerin doğuştan geldiğini reddetmez (Harris ve Taylor, 2002: 101). Eğer doğuştan bir şeyler zihnimize yer edinmemiş olsaydı, bir ağaca baktığımızda hepimizde aynı his veya bir kuşa baktığımızda aynı duygu oluşurdu. Oysaki zihinde kuşa ait bir idea yoksa kuşun varlığının bile farkına varamayız. Etraftaki anlamsız bir nesneden farksız olurdu (Locke, 2017: 148).

Locke insanda oluşan istemli veya istemsiz fikirleri de sınıflandırarak anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu sınıflama; yalın fikirler, karmaşık biçimler ve töz fikri olarak üçe ayrılır. Locke yalın fikirlerin, nesnel gerçeklikten gelen doğuştan var olan deneyimler sonucu oluştuğunu savunur. Töz fikri karmaşık fikirlerden oluşsa bile gerçek yaşamda somut bir şekilde bulunabilir. Burada tatlılık ve beyazlıktan yola çıkarak şekeri düşünmemiz bizi somut karşılığı olan bir sonucuna ulaştırırken,

karmaşık bir biçim olan namus kavramının varlığını somut dünyada bulamayız. Bu karmaşık biçimler ancak aklın gücüyle elde edilir (Harris ve Taylor, 2018: 102-105).

Locke belleğimizdeki ideleri ortaya çıkarmanın imlerle mümkün olabileceğini ve bu imlerin kusurlu veya düzensiz olsalar dahi zihnin bir ürünü olduğunu varsayar. Sözcüklerin veya cümlelerin tamamı ise zihnin bir ürünüdür. Locke'un bu görüşleri bize Chomsky'nin de savunduğu usçuluk ve dildeki derin yapı (anlam) kavramlarını çağrıştırmaktadır. Locke'a göre insanlar aynı idelere sahip ise konuşma anlamlı olur. Bundan dolayı, anlaşılmak için seslere ve cümlelere ihtiyaç duyan insanın, cümle kurabilmesi için sesler ve sözcükler önkoşul olsa bile yeterli değildir. Eğer konuşan kişi iletişim esnasında aynı idealara sahip değilse bu konuşma bir ses yığından ibarettir (Locke, 2017: 146). Lock da Descartes gibi idealardan bahseder. Fakat ikisinde de var olan idea kavramı bazı noktalarda birbirinden farklıdır. Descartes'dan farklı olarak Locke, ideleri daha geniş bir anlamda, yani salt ruhsal şeyler olarak değil aynı zamanda duyuşal bir kaynağa bağlı olarak da anlamıştır. Ona göre idealar, hem hissedilir şeyler hem de akla dair düşsel, hayali şeyleri kapsar. Bu sayede biz dil yoluyla tikel olan bir ideyi genel bir im sayesinde tümel bir duruma sokarız. Örneğin; zihin, kandan veya elmadan edindiği kırmızı renk ideasını diğer renk idealarıyla beraber değerlendirerek buna kırmızılık adını verir. Daha sonra karşılaştığı her yerde onu kırmızılık tümeliyle düşünür (Altınörs, 2018: 96-98). Ayrıca Locke, Chomsky'nin dil ediniminde tümdengelim yaklaşımından farklı olarak sözcüklerin ve dilbilgisinin öncelikle özelden genele yani tümevarımsal çıkarımla edinildiğini, daha sonra deneyimler sonucu bu bilgilerin özele indirildiğini söyler. Örneğin; ayakları, kolları olan kadın ve erkeklerin insan olduğunu düşünür ve bu gruba insan adını verir. Daha sonra bu gruptaki insanlar arasındaki farklılığa göre erkek grubundan kendi babasına doğru bir çıkarım yapar. Bunun yanı sıra zihni merkeze alan Locke bu noktada da Chomsky'le aynı fikirdedir.

2. 4. Ferdinand De Saussure

Yirminci yüzyıl dil çalışmaları açısından dilin tek başına bir inceleme nesnesi olarak ele alındığı bir dönemdir. Bu dönemde, Saussure Hint-Avrupa filolojisi alanında görev yapan oldukça ses getiren bir dilbilimcidir. Cenevre üniversitesinde dört yıl içinde üç genel dilbilgisi dersi vermiş ve bunlar daha sonra meslektaşları tarafından derlenerek ders notları haline getirilmiştir. Saussure dersleri modern dilbilimin yapı taşlarını oluşturmuş ve yapısalcılığın da temelleri bu dönemde atılmıştır. Saussure'ü özgün kılan yaklaşım imin bir nesne ile bir adı değil, işitsel duyu imgesiyle bir kavramı birleştirdiğine ilişkin düşüncesidir, yani dil göstergesinin bir nesneyle bir adı birleştirmedini, bir kavramla bir işitim imgesini birleştirerek oluştuğunu savunur (Köktürk ve Eyri, 2013: 123-136).

Saussure'ü diğer dilbilimcilerinden ayıran temel özellik, dil ediniminde düşünceyi merkeze alıp sözcükleri düşüncenin ürünü olarak ifade etmesidir. Sözcükler ve taşıdıkları anlamları merkeze alan Saussure daha önceki dilbilimcilerin temel yanlışının *parole* (söz) ile *langue* (dil) arasında bir ayırım yapılmamasından kaynaklandığını ifade eder ve dilsel olgularla ilgili derin çalışma yapılmasının ancak yapısal özellikleri merkeze koymakla mümkün olduğunu savunur (Harris ve Taylor, 2002: 174). Bu yapısal özellikleri iki soruyla irdeleyecek olursak: Birinci soru, dilin ne anlamda bir yapı olduğu? İkinci soru ise dil bir yapıysa bunun tam olarak neyin yapısı olduğudur? Ne anlamda bir yapı olduğu sorusuna şu somut örneği verebiliriz; bir bina kalaslar, tuğlalar ve demirlerin bir araya gelerek oluşturduğu çok katlı bir yapıdır. Bu binayı rastgele tuğlasını veya bir demirini kırarak yıkamayız ancak görüntüde zarar verebiliriz. Saussure de dildeki olguları buna benzetmektedir. Fakat bu benzetme üzerinden düşünüp yanılmayalım; çünkü Saussure yapısalcılığın en can alıcı noktasının, yapının kendi birimi ve onların birbirleriyle olan ilişkilerinin ortaya çıkardığı fikri olduğunu söyler. Yani bir binanın tuğla ve kalasların bütünü olduğunu düşünerek dilin de kendi öğelerinin tamamı olduğunu düşünmek yanıltıcı olabilir zira Saussure açısından bir öğe ancak yapının bütünü içindeki yerine göre bir anlam taşır. Dolayısıyla yapı kendi yapı taşlarını belirler. Bu noktada gestaltçı bir bakış açısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca

Saussure, bir kâğıdın ön ve arka yüzünü aynı anda kesmemenin mümkün olmadığını, ses bilgisi ve kavram yüzlerinin ayrılmaz olduğuna vurgu yapar. Kelimelerin ikiyüzlülüğüne de gönderme yapan Saussure göre, hangisinin diğerinden daha üstün olduğunu tartışmak anlamsızdır. Dil bir yapıysa bu tam olarak neyin yapısıdır sorusuna gelince de onu kullanan bireylerin zihinsel işlemlerinin ya da bir toplulukta kullanıldıysa iletişimsel süreçlerin bir yapısı olarak ele alındığını söylemek yanlış olmaz.

Dili bir göstergeler dizgesi olarak tanımlayan ve çağdaş dilbilimin oluşmasında birçok temel kavram ileri süren Saussure dile katkı sağlayan önemli kavram ve kuramlar ileri sürmüştür. İlk olarak gösterge (sign) ile gösteren (signified) arasında bir ilişki kurmuştur. Gösterge sessel olarak duyduğumuz ya da görsel olarak gördüğümüz şeylerin zihnimizde oluşturduğu kavramı ifade eder. Eşsüremlilik (synchrony) dilin değişim süreci içindeki belli bir dönemini, çok kısa bir süre içindeki durumu ve değişimini inceler; Artsüremlilik (diachrony) ise dilin zaman içerisinde geçirdiği değişimleri ifade etmektedir. Artzamanlı incelemeye tarihsel dilbilim de denebilir. Daha önce bahsi geçen söz (parole) ve dil (langue) kavramlarıyla da dilde genel ve özel ayrımı yapmaktadır, yani dil toplumsal ve kurallaşmış uzlaşımları ifade ederken söz, kişinin bireysel dilini tanımlamaktadır. İkisi arasında ciddi ayrımlar söz konusudur. Birey aslında soyut bir yapı olan dili kendi lehçesi, kültürü ve içinde yaşadığı topluma göre düzenleyerek aktarımda bulunur. Töz (substance) dilin sessel ve anlamsal olarak işlenmemiş yönüdür. Somutlaştıracak olursak, ağaç maddesel olarak işlenmemiş fakat işlendiğinde birçok nesneye dönüşebilecek ölçüde bir maddedir. Töz bu maddenin kendisi iken biçim (form) o maddenin oluşumlarıdır, yani kâğıt, dekoratif bir eşya veya mobilya olabilir. Dilde bunun gibi hali hazırda kuralları olan fakat değişip gelişebilen bir yapıdır. Biçim bu yapıdan türeyen her dile özgü algılama biçimleridir. Anlam (sense) ve değer (value) dile kimlik kazandıran iki önemli kavramdır. Şöyle bir örnekle bu kavramları somutlaştıralım; 5 tl'nin değeri 1 tl ve 10 tl arasındaki durumuyla belirlenir. 1 tl'den daha değerli olabilirken, 10 tl'den değersizdir. Örnekten yola çıkarak dil için de aynı durumlar geçerlidir. Bir dili oluşturan göstergelerin her biri ancak öteki göstergelerle kıyaslandığında işlevsel olarak değerlendirilebilir. Örneğin; Evlat sözcüğü anne, baba ve aile sözcükleri düşünüldüğünde anlam kazanır.

Son olarak Saussure, dizimsel ve dizisel ilişkiler kavramlarıyla dilsel birimler arasındaki ayrımı net olarak ortaya koymaktadır. Dizimsel ilişkilerde gösterge cümle içerisinde kendinden önce ve kendinden sonra gelen yapılarla olan ilişkisi bağlamında ele alınır. Örneğin; yaşlı sıfatı, yaşlı adam dizimindeki adam kelimesiyle bağ kurmaktadır. Yine /d/ ve /m/ sesdizimleri /a/ sesiyle bağlantılıdır. Böylece konuşan kişi dizim ekseninde cümleyi uzatabilir. Yaşlı adam ağacın gölgesinde gazete okuyordu diyerek dizime başka göstergelerde ekleyebilir. Dizisel ilişkilere ise eşdeğerlik tanımı da yapılabilir, yani cümle içerisinde aynı görevi üstlenen birimler arasında yapılabilecek seçimi ifade eder. Yaşlı, yakışıklı ve uzun kelimelerinin aralarındaki ilişkiyle; genç, güzel, bakımlı arasındaki ilişkiler diziseldir. Bu sözcükler yer değiştirebilir ve aynı dilbilgisel sınıfa aittir. (Yozgat, 2018: 36-37).

Yukarıda sözünü ettiğimiz kavramlar ve özellikleri Saussure’ün dili anlama ve ele alış yöntemi olarak yapısalcı olduğunu kanıtlamaktadır. Önceki dönemlerde dile sözcük temelli incelemeyle yaklaşılırken, yirminci yüzyılda Saussure’ün katkılarıyla bu yaklaşım yerini yapısal incelemeye bırakmıştır.

2.5. Steven Pinker

Modern bilişsel dilbilim çalışmalarından önce 50’li yıllarda davranışçılık ekolü hâkimdi. Ağırlıklı olarak Vygotsky, Watson, Skinner, Piaget gibi isimler bu ekolün öncülüğünü yaptı. Davranışçılık yaklaşımı bilmek, düşünmek gibi kavramların geçmişte kaldığını söyleyerek “doğuştan kazanılan” ifadesini ise net bir tavırla reddetmişti. Sergilediğimiz davranışların uyarıcı-tepki ilişkisiyle yani birtakım deneysel süreçlerle açıklanması Chomsky gibi Pinker tarafından da net olarak reddedilmektedir.

Dile Kartezyen bakış açısıyla yaklaşan dilbilimcilerden biri olan Pinker, Chomsky’nin fikirlerinden oldukça etkilenmiştir. Dilin bir içgüdü olduğunu vurgulayan Pinker, uyarıcılara verilen otomatik cevapların dil olmaktan uzak olduğunu ifade etmiştir (Pinker, 2018a: 19). Bu noktada Chomsky ve Pinker

herhangi bir eğitim süreci olmadan da, her insanın doğuştan dil yeteneği ile donatıldığı görüşündelerdir. Buna ek olarak Pinker, dil ediniminde içgüdülerin etkisinin belirgin olduğunu savunur.

İnsan doğal yaşam içerisinde yer alan olağanüstü yeteneklere sahip bir varlıktır ve kendisine bahşedilmiş olan bu dil yeteneğiyle, yani Pinker'a göre söyleyecek olursak dil *içgüdüleriyle* dünyaya gelmiştir (Pinker, 2018a: 13-15). İnsan bu dil içgüdüyle dünyayı anlamlandırır. Dil edinim sürecinin başrolünde de Chomsky'de olduğu gibi "zihin" vardır. İnsana ait olan bu içsel dilbilgisinin varlığına dayanan zihinsel yaklaşım, insan dilinin, hangi kültür olursa olsun kendini oraya adapte edebilen en önemli olgu ve insanların her alanda kendilerini ifade etmelerine hizmet edecek bir köle olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. (Evrensel dilbilgisi kavramında da Chomsky'e katılmakta ve desteklemektedir.)

Chomsky, evrensel dilbilgisi insanın kendini anlatma çabasına, günlük hayattaki dilsel zorunlulukların ifade edilmesine hizmet eder. Örneğin; farklı fonetik yazılışlar olsa bile her dilde anne ve baba kelimeleri vardır. Çünkü insanlar bunlara ihtiyaç duyar veya hiçbir dilde bir milyon heceli sözcük yer almaz çünkü bu dilin tutumluluk özelliğine terstir ve buna insanların da ayıracak vakti yoktur. Bu dilsel zorunlulukların oluşumunun temelinde dil yetisinin doğuştanlığı yatar (Pinker, 2018a: 31).

Pinker yine farklı bir zamanda şu örnek ile savını desteklemeye çalışmıştır. Chomsky'nin, bir Marslı dünyaya gelse bütün dünyalılardan aynı dili konuştuklarını sanır varsayımı, dünyadaki tüm dillerin ortak bir dilbilgisi yapısına sahip olduğu görüşünü desteklemektedir. O halde dünya üzerinde neden tek bir dil değil de, beş bin ila altı bin arasında dil olduğu sorusu akla gelmektedir. Dillerdeki bu çeşitlenme Steven Pinker'ın da araştırma konularından biri olmuştur. Bu çeşitliliğin dildeki özensiz kullanımlar, kültürel farklılıklar, çift anlamlı tümceler, her dile özgü deyimlerden kaynaklandığı vurgulansa da değişimlerin sebeplerinin yalnızca bunlar olduğunu söylemek mantıksızdır. Örneğin; Orange (Portakal) kelimesinin aslı İspanyolcadır. İspanyolca başka bir kelime olan narenciye sözcüğü ise Naranja

olarak yazılır. Zamanla bu kelime Norange olarak iletilmiş ve en son Orange'a dönüşmüştür (Pinker, 2018a: 268-276).

Pinker, günlük yaşam içerisinde kullanmaya alıştığımız dilin aslında mucizelerini unuttuğumuzu belirtmektedir. Sesler ve konuşmak için sarf ettiğimiz cümlelerin gerek yazıyla gerekse sözel kullanımı hayatın içinde oldukça sıradan bir şekilde yer aldığından, dilin bu mucizevi yapısını ve dünyaya gelişimizden itibaren nasıl gelişip güçlendiğini unuttuğumuzu belirtir (Pinker, 2018a: 11). İletişim esnasında dil ister yazıyla ister sözel olarak aktarılsın karşı taraf üzerinde kaçınılmaz olarak etki yaratır. Sözcükleri işiten veya yazıyı okuyan kişi onun etkisine oldukça kapılır zihninde bir takım canlandırmalar yapar ve olayı anlamaya çalışır. Bu bağlamda zihin yazıyla veya sözel olarak ifade edilen durumu beyinde bir tiyatro sahnesi oluşturur gibi kurgular ve duruma uygun ifadeler, cevaplar veya çözümler üretir. Pinker'in şu örneklerini inceleyelim:

“Erkek ahtapot dişi ahtapotu fark ettiğinde normalde grimsi olan bedeni aniden çizgili olur. Dişinin altına doğru yüzer ve kollarının yedisizle onu sarmaya başlar. Dişi bu duruma izin verirse erkek ahtapot sekizinci kolunu solunum kanalından içeri kaydırır. Bir dizi sperm dolu torba kolundaki olukta ilerler ve içeri kayar.”

“Açık renk bir elbisede kiraz lekesi mi? Beyaz bir masa üzerinde şarap lekesi mi? Derhal soda uygulayın. Kumaştaki lekeleri çıkarmak için birebirdir” (Pinker, 2018a: 11).

İlk örnekte, zihnimizde sanki denizaltı canlılarının üremesini konu edinen bir belgesel varmış gibi sahneler canlanır, yani bu cümlelerde okuyucunun zihninde resim çizilmektedir. İkinci örnekte de aynı şekilde sanki gözümüzün önünde beyaz ve üzerinde kiraz lekesi olan bir elbise veya şarap lekesi bulaşmış bir masa örtüsü canlanır. Bununla beraber sodayı düşünürüz hatta sorun bizimmiş gibi sodayı kullandıktan sonraki durumu da zihnimizden geçiririz. İster sözel ister yazılı olsun iletişim dilinin kuvveti ve düşünce gücü birleşince ortaya çıkan sonuç şudur; dil, hayatın rutini içinde birçok yönünü fark etmeden, kuralları hakkında düşünmeden spontane biçimde kullandığımız mucizevi bir araçtır. Yazı dilinden bahsetmişken, çevremizde maruz kaldığımız yazı dili özellikle çocuklar için oldukça etkilidir. Okul

öncesi dönemdeki çocuklar okuma yazma bilmedikleri halde bu dili o kadar iyi anlıyorlar ki bunları bizlere hissettirmeleri hiç de zor olmuyor. Örneğin; akıllı telefon ve tablet kullanmak çağımız çocukları için oldukça sıradanlaşan bir durum. Üç dört yaşında okuma yazma bilmeden birtakım simgeleri ve işaretleri çözebiliyor, uygulamalar arasında geçiş yapabiliyorlar. Onları seyretmek bazen hayret verici olabiliyor. Zihinde var olan dil yeteneği ve yaratıcı düşünme onların zorluk çekmeden yazı ve işaret dilini kavramalarını sağlıyor.

Dili birçok yönden ele alan Pinker, Chomsky'nin daha önce ifade ettiği, sınırlı araçla sınırsız kullanım düşüncesine şöyle bir açıklık getirmektedir: Ona göre insan beyninde sınırlı sayıda kelime dağarcığı veya cümle kurmaya yarayan dil bilgisi kuralı vardır. Dünyanın en uzun cümlesi varsayılan “Her ikisi de kendini bile bile kırbaçlayan birinin coşkunuğu içinde deliriyorlardı” cümlesinin başına ve sonuna sonsuz ifade getirerek cümleyi değiştirebiliriz ve bu da insanları hayvanlardan ayıran bir özelliktir ve bize dilin sınırsızlığını gösterir (Pinker, 2018a: 13).

Birçok dilbilimci kavram entegreleri ve kavramları birleştiren şemalar kavramsal anlam bilim (düşünce dili) olarak ifade eder. Eğer kavram bilim olmasaydı belki de kimse birbiriyle tartışmıyor olacaktı. Çünkü anlambilim farklı bakış açılarını içinde barındırır. Örneğin; Amerika'nın Irak'a girmesi kimilerine göre Irak'ı özgürleştirme çabası olarak görülürken, kimileri de bunu istila olarak yorumlar (Pinker, 2018b: 15). Bu yorumlama eğilimi sayesinde diller Pinker'ın anladığı anlamda çeşitlenir.

Pinker'ın kuramlarından biri de dilsel belirlenimciliği kavramsal anlambilim ile karşılaştırmasıdır. Kavramsal anabilimde sözcüklerin veya cümlelerin anlamları düşüncenin formülleridir. Dilsel belirlenimcilikte ise konuştuğumuz dil düşünceye aittir ya da düşünceyi çerçevelemenin bir yoludur. Burada dilin düşünceyi etkilediği çok açıktır. Eğer dil düşünceyi etkilemeseydi sürekli birilerini ikna etme çabasına girişmeyecektik. Bu noktada iki soru akla gelmektedir;

1.Dil düşünceyi belirliyor mu?

2.Bu düşünceleri aklımızdan geçirmemizi kolaylaştırıyor veya zorlaştırıyor mu?

Bu soruları cevaplandırmadan önce Sapir-Whorf hipotezini kısaca hatırlayalım. Bu teoriye göre dil düşünce yapımızı etkiler, hatta zihin şemalarımızın bile dil tarafından oluşturulduğunu bu durumun da bizim çevreyi algılama biçimimizi etkilediğini savunmaktadır. Örnek verecek olursak, Eskimo dillerinde kar için birden fazla sözcük kullanılmıştır. Oysaki diğer dillerde genellikle kar sözcüğü için tek bir kelime kullanılır. Bu da Eskimoların karı diğer toplumlardan farklı gördüklerinin kanıtıdır (Pinker, 2018b: 163). O halde yukarıdaki sorulara Whorfçu yaklaşımla cevap arayalım; dil düşünceyi etkiler çünkü bilgilerimizin çoğunu birileriyle sohbet ederek veya bir şeyler okuyarak elde ederiz. Önceden bilerek ya da bilmeyerek veya doğuştan ya da doğduktan sonra ki bu da ayrıca başka bir tartışma konusudur, edindiğimiz düşünceler dünyayı yorumlama tarzımızı da belirler. Bu durumu anlatmak için Pinker kürtaşı örnek verir. Öyle ki onun ifadesiyle kürtaşı bu eylemi yorumlayan bazıları için cinayet başkaları içinse annenin özgürlüğünün göstergesidir (Pinker, 2018b: 162-165). Benzer bir yaklaşım Chomsky'de de bulunur. Pinker gibi Chomsky'de eylemlere ilişkin söylemimizin tarafsız olamayacağını, yani önceden edinilmiş birtakım ön kabuller üzerine kurulduğunu söyler. Bu yaklaşım Chomsky ve Pinker'ın yanı sıra birçok yirminci yüzyıl düşünüründe de bulunmaktadır. Fakat Chomsky ile Pinker'ı birleştiren dilin doğuştanlığıyla ilgili yaklaşımlarıdır. Tezin ikinci bölümünde dilin doğuştanlığına ilişkin bu yaklaşım, Chomsky'nin Kartezyen dil anlayışı bağlamında değerlendirilecektir.

SONUÇ

Chomsky’de dilin apriori yapısını konu edindiğim bu tezde, dilin doğasını ve dünyayla bağıını Kartezyen bakış açısıyla ele alan Chomsky’nin dilbilimci ve filozof olarak bu alanda yarattığı farklılıklar, geliştirdiği kuramlar incelenmiştir. Chomsky ile beraber dili düşünme geleneğine katkı sağlayan farklı düşünürlerin görüşlerine de kısaca yer verilmiştir. Chomsky’nin çağdaş dilbilim ve dil felsefesine yönelik çalışmalarını anlayabilmek, onun kavramsal ve kuramsal çerçevesini bilmeyi gerektirir. Çünkü onun her bir kuramı dilbilim alanında dönüm noktası kabul edilecek tespitler ve gelişmeler içermektedir.

Bu tezde bireyin dünyaya gelişiyle beraber dili apriori olarak edinmiş olduğu sorunsalı gerekçeler ve Chomsky’nin düşünceleri çerçevesinde açıklanmıştır. Bu bağlamda dilin hali hazırda insana verili olan üstün bir yeti olduğu düşüncesi ve dilin çevreyle etkileşim sonucu, yani ona maruz kalarak edinilip şekillendiği fikri tartışma konusu olmaktadır. Bu durum dille ilgili tartışmalara davranışçılar ve doğuştancılar olmak üzere iki cephe kazandırmıştır. Bu cephelerin ilkinde dil edinimine davranışçı bakış açısıyla yaklaşım deneyselcilikle dili anlamaya çalışan bazı görüşler yer alırken, diğer tarafta ise dilin doğuştan kazanılan bir yetenek ve zihinde var olan idelerle şekillendiği fikrini savunanlar bulunur. Bahsi geçen ilk grubun başında, yani dil edinimine davranışçı yaklaşanların başında Bloomfield, Russell, Quine, Watson ve Skinner gibi isimler bulunmaktadır. Diğer tarafta ise Aristoteles, Platon, Sokrates, Descartes, Locke, Chomsky ve Pinker gibi dilin apriori yönünü savunan bazı isimler yer almaktadır. Bu iki ekol arasındaki tartışmalar dil edinimi konusunda insanlara fikirler sunmuş ve dil edinimi hakkında bir algı oluşturmalarına katkı sağlamıştır (Çüçen, 2016: 708).

Chomsky’nin Kartezyen dil anlayışını konu edinen bu tez temelinde dili apriori yönüyle ele alarak, Chomsky’nin davranışçı ekole karşı duruşunu da net bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre dil insanın var olduğu andan itibaren sahip

olduğu bir yetidir. Nasıl ki insan kâinatın ayrılmaz bir parçasıysa, dilde insanın ayrılmaz bir parçasıdır. Doğuştan gelen bir yetenek olan dil, zihnin mükemmel bir ürünüdür. Bebek dünyaya geldikten sonra doğuştan onun zihnine işlenen dilsel program ve çevrenin de etkisiyle zihnine kodlanmış olan ilkeler ve maruz kalacağı dilin özellikleri arasında tercihler yapar bu tercihler sonucunda zihnine uygun olan özellikleri düzenleyerek dil edinim seyrine devam eder. Çocuğun bu noktada yapacağı tek şey zihinde var olan parametreleri düzene sokmaktır ve en nihayetinde çocuğun konuşacağı dil tüm diller için geçerli olan doğuştan bir evrensel kullanımı içinde barındırır.

Tezde kısaca bahsi geçen ve Chomsky gibi dilin apriori özelliğini savunan diğer düşünürlerde de ortak görüş, dilin zihinde var olan idealar veya kodlanmış bir program olarak tanımlanması ve evrende onu diğer canlılardan ayıran biricik ve en temel özellik olduğudur. Özellikle Chomsky'nin çağdaşı olan ve fikirleri özünde büyük benzerlikler gösteren Pinker da dili içgüdü olarak tanımlarken onun doğuştanlığından, yani insana içkinliğinden bahsetmektedir. Ona göre dil yetisi zihinde var olan ve onu süsleyen mükemmel bir içgüdüdür. Dil yeteneğinin bireyin doğum öncesinden itibaren sahip olduğu bir donanım olduğunu savunan isimlerden biri de Lenneberg'dir. Fakat Lenneberg'e göre sosyal çevre ile temas, yani bu çevre içerisinde dile maruz kalma dil gelişimini etkileyen temel unsurlardan biridir. Lenneberg 1967 yılında yayımlanmış olduğu *Biological Foundations of Language (Dilin Biyolojik Temelleri)* adlı kitabında, dilin biyolojik olarak doğum öncesinden belirlenmiş *sınırlı bir dönem* içinde gelişmesini sağlayan dil ediniminde kritik dönemin varlığına işaret etmiştir. Chomsky'de bu noktada Lenneberg'le benzerlik gösterir. Doğuştan verili olan bu yetinin gelişim seyrinde çevreyi tamamen göz ardı edemeyeceğimizi belirtmiştir.

Yirminci yüzyıl bir dil felsefesi yüzyılıdır. Çağdaş felsefede bir dönüm noktası kabul edilen bu yüzyıl merkezine anlam arayışını ve bu bağlamda dili yerleştirir. Dilin önemi felsefe bağlamında biraz geç fark edilse de insanoğlunun dille olan geçmişi felsefe yapmaya başlamadan önceye dayanmaktadır. Var oluşun ilk zamanlarından itibaren insan, dili kullanmakta ve dünya üzerindeki amaçlarını dil

yoluyla gerçekleştirmektedir. Farkında olmadan etrafımızı saran bu olgu kendimizi keşfetmeye başladığımız ilk andan itibaren varlığını hissettirir ve bizi kendine mecbur bırakır. İnsanın dilden ayrılması veya ayrı düşünülmesi mümkün değildir. İnsanın, düşünebilen ama konuşamayan derdini, isteklerini, duygularının her türlü tezahürünü sözcüklere dökemeyen bir varlık olduğunu düşünsenize ne kadar şey eksik kalırdı. Oysaki insan, benliğini dil yoluyla kurmaktadır. Bir bebeğin doğduktan hemen sonra anne sütüne ihtiyaç duyacağı gerçeğine benzer olarak insanın da dile, benliğini keşfetmeye başladığı ilk andan itibaren ihtiyaç duyacağı su götürmez bir gerçektir.

Dialogo adlı eserinde Galileo, insanların altı üstü yirmi dört tane harfin kâğıt üzerine farklı şekillerde yan yana dizilmesiyle en gizli düşüncelerini ifade etmelerini sağlayan bir iletişim aracının keşfini hayranlıkla dile getirmektedir (Chomsky, 2016: 64). İnsanın bu mucizevi keşfi sadece belli sayıda harfi bulmakla sınırlı değil, aynı zamanda seslerin ve sözcüklerin de yaratımına kapı açmaktadır. İngiliz dilbilimci David Crystal'ın ifadesine göre, çocuklar ortalama dört veya beş yaşına gelinceye kadar kırk bin saatin üzerinde yaşar ve bu süreyi konuşmayı öğrenerek ve etrafında olup bitenleri keşfederek geçirirler. Yetiştikleri ortamda ana diline ait her sözcüğe, cümleye ve binlerce farklı sese aşina olurlar. Bu sebeple, dil yetisiyle dünyaya gelen çocuk etrafında kaç tane dil konuşulursa konuşulsun onları öğrenebilir ve sadece bir dil konuşulan toplumlara kıyasla aynı anda birkaç dili edinebilir. Çünkü çocuğun dünyaya gelişiyle beraber sahip olduğu dil öğrenme yeteneği bu olağan durumun üstesinden gelebilecek kapasitededir (Crystal, 2018: 64). Olağan bir durum diye nitelendiriyorum çünkü yine Crystal'ın ifadesine göre, Harold Williams adında bir gazeteci katıldığı uluslararası bir toplantıda katılımcıların büyük çoğunluğuyla kendi dillerinde konuşabilmiştir. Herhangi bir sorun yaşamadan yaklaşık elli dokuz dil konuşarak kendini ifade edebilen gazeteci, insan beyninin doğuştan sahip olduğu dil öğrenme yetisinin mucizevi yapısını gösteren mükemmel bir örnektir. Bu örneğe kıyasla sadece iki veya üç dil konuşmak olağanüstü değil aksine buna benzer örneklerin yanında oldukça sıradan bir durumdur (Crystal, 2018: 28).

Hangi dili konuşursak konuşalım veya kaç dil bilirsek bilelim hiç fark etmez insan, dünyayla olan bağı kendini anlatma ve keşfetme adına sahip olduğu yegâne serveti olan dil yoluyla gerçekleştirir. Peki, bu bağ dile birtakım sınırlamalar mı getirir yoksa dilin yaratıcı yönünü daha da arttırır mı sorusu akla gelmektedir. Bu bağlamda, yirminci yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olan Wittgenstein ilk dönem eseri olan *Tractatus*'da, dil ve dünya arasındaki ilişkiyi yorumlamaya çalışmıştır. Felsefi sorunların kaynağında, dilsel ifadelerin herhangi bir olguya karşılık gelmediği durumlarda ortaya çıkabilecek olan belirsizliklerden bahseden Wittgenstein'a göre, toplam gerçeklik dünyadır ve doğru düşüncelerin toplamı dünyanın bir tasarımıdır (Wittgenstein, 2013: 23). Bu noktada, Wittgenstein'ın dili bir sınırlandırmaya tabi tuttuğu düşünülebilir. Bu sınırlamayla düşünceyi metafizik öğelerden arındırarak herkes için aynı doğrulara ulaşılabilecek bir yaklaşım ortaya koymaya çalışmıştır. Oysaki dili olgulardan ibaret düşünmek ve olgulara karşılık gelmeyenle ilgilenmemek, yani sanat, estetik, felsefe veya ahlak gibi olgulara karşılık gelmeyecek konular hakkında konuşmayı neredeyse imkânsız kılmaktadır. Oysaki dilin doğası düşünüldüğünde en özgün ifade biçimlerinden olan şiir, edebiyat ve tiyatro gibi alanları Wittgenstein'ın savunduğu nesnellik görüşüyle değerlendirmek doğru değildir. Bu tür bir yaklaşım Herder tarafından da eleştirilmiştir. Ona göre *“Dil; sabit, kuralları ve içeriği tamamlanmamış bir yapı değildir. Dil, geniş âlemde henüz biçimce sınırlanmamış kuralları, kitapları ve harfleri, usta denilen eserleri olmadan, her gün zenginleşmek zorunda kalacak kadar fakir ve eksik ve her gün ilgi işaretiyle, ilk tutku ve his emriyle olabilecek kadar genç ve oynaktır”* (Herder, 2011: 52- 53). İfadesinden de anlaşılacağı üzere tek yönlü bir iletişimle oluşacak dil ortamının, yaşamsal alanlar ve dilin doğası düşünüldüğünde gerçeklikten uzak olacaktır. Ayrıca Herder'e göre iklim, hava, su, yiyecek ve içecek de dili etkilemektedir. Toplum, tarih, kültür ve yaşam tarzları dili belirlemekte ve insan da bunları hayatına adapte etmektedir. Fakat dil yaratıcı yönü olmadan salt bu bağlamda değerlendirilemez. Chomsky'nin de işaret ettiği gibi bu süreç yaratıcı bir etkinliktir (Chomsky, 2001: 250). Ona göre dil sayesinde insanlar daha önce hiç söylenmemiş bir şey söyleyebilir veya hiç duyulmamış ifadeleri kelimelere dökebilirler.

Öyleyse şu sorular akla gelebilir, bu yaratıcı etkinlik ne zaman başladı veya insanlar dili üretmeyi kökensel olarak ilk ne zaman başardı? Bundan epey bir zaman evvel yüz bin ila iki yüz bin yıl önce yaşayan ve küçük bir topluluk olan *homo sapiens*lerle başlamışlardır. O zamanlardan beri bir anadilin varlığından söz edilmektedir. Bu grubun insan diline, yani tek ve aynı dile o zamandan beri sahip oldukları varsayılabilir. Genetik uzmanlarının araştırmalarına göre, insan türünün dünyaya yayılmasıyla ondan çeşitlenerek meydana gelen diller bu küçük grubun dilinden doğmuştur (Victorri, 2014: 57). *Homo sapiens*lerden önce yaşamış ve onlardan daha ilkel bir topluluk olan *homo erectus*lar, dil olarak *homo sapiens*lerinkinden daha başarısız tarzanca olarak nitelendirilebilecek bir proto-dil konuşmuşlardır. Bu da bizim bahsettiğimiz dilden çok uzak ve ilkel bir sistemdir. Herhangi bir kuralı veya anlamı olmayan bazı kelimelerden oluşur. Kısaca, kelime dağarcığı o zamandan var olan fakat dilbilgisinden yoksun bir dil söz konusudur.

Victorri'nin aktarımıyla dilbilimci Derek Bickerton'ın dil evrimi konusunda iki argümanı vardır. İlki, Karayiplerde konuşulan “kreol”dillerinin ortaya çıkışıdır. Önce Afrika dilleri konuşan köleler, efendilerinin dilinin (İngilizce, Fransızca vs.) kelime hazinesinden hareketle “pidgin”ler oluşturmuşlardır. Pidginler asıl dil olan kreollere dönüşmeden önce belli bir sentaksa, yani cümle düzenine sahip değillerdir. Ayrıca kreole dönüşmek için en az bir neslin pidginleri kullanması gerekmektedir. Bu durum da proto-dilden asıl dile geçiş zaman almıştır. İkincisi de Bickerton'ın iri maymunlar (şempanzeler, orangutanlar, goriller vs.) üzerindeki araştırmasıdır. Onlara insan dilini öğretmeyi amaçlayan bir çalışma yapmıştır fakat bu çalışma başarılı olamamıştır. Çok sayıda kelime öğrenmeyi başaran maymunlar sentaks konusunda başarısız olmuşlardır. Proto-dil öğrenilse bile insan diline ait özellikleri ve zihinde gerçekleşen dil bilgisel kuralları sergileyememişlerdir. Bunların yanı sıra Bickerton, dilin çocuk tarafından edinilmesine dair çalışmaları da kabul etmiş ve dayanak olarak almıştır (Victorri, 2014: 59). Tüm bunların ışığında, insanoğlu dünya üzerinde yaşamaya başladığı andan itibaren yaşamının sonuna gelene dek dile mecbur kalmıştır. Dil, her dönemde gelişim göstermiş ve insanın dünya üzerindeki konumunu, amacını, arzularını kısacası kendini anlatmak zorunda olduğu her evrede onun yegâne aracı olmuştur.

Bizim de bu tezde ortaya koymaya çalıştığımız iddia en nihayetinde, Chomsky'nin Kartezyen dil anlayışının, tez içerisinde bahsedilen diğer iddialara yanıt verdiğidir. Bir bakıma Chomsky, dilin doğuştanlığını vurgulayarak aslında daha sonradan farklı bir biçimde söylenecek olan ya da daha önce örneğin; Descartes, Heidegger, gibi filozoflarca söylenmiş olan bir şeyi söylemeye çalışmıştır. Öyle ki dil bize doğuştan verilidir ve bu verilmişliğin apriori bir yönü bulunur. Bu yön sayesinde biz dünyayı, daha onunla temas kurmadan adlandırırız. Bu adlandırma dünyanın değil bilakis dilin apriori yanı sayesinde mümkündür. Dolayısıyla bu tezin savı, Chomsky'nin dil anlayışı esasında dilin dünyayı öncelediği her dil yaklaşımını yansıttığını göstermektir. Chomsky'nin özgünlüğü sonrasında Pinker'ın da sürdürdüğü dile evrimsel bir bakış açısından yaklaşması ama yine de dili felsefi bir değerlendirmeye tabi tutmasıdır.

KAYNAKLAR

Altınörs, A. (2018). *Dil Felsefesi Tartışmaları Platon'dan Chomsky'e*. (2.Baskı) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Aristoteles. (1995). *Retorik*. (1.Baskı) İstanbul: Yapı Kredi Yayınevi.

Arslan, A. (2016). *İlkçağ Felsefe Tarihi II, Sofistlerden Platon'a*. (7.Baskı) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cevizci, A. (2017). *Felsefe Tarihi Thales'den Baudrillard'a*. (7. Baskı) İstanbul: Say Yayınları.

Chomsky, A. N. (2009). *Cartesian Linguistics*. (1.Baskı) New York: Cambridge University Press.

Chomsky, A. N. (2011). *Dil ve Zihin*. (1.Baskı) Ankara: Bilgesu Yayınları.

Chomsky, A. N. (2016). *Doğa ve Dil Üzerine*. (3.Baskı) İstanbul: Sözcükler Yayınevi.

Chomsky, A. N. (2018). *Dilin Mimarisi*. (2.Baskı) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Chomsky, A. N. (2019). *Dil ve Zihin İncelemelerinde Yeni Ufuklar*. (1.Baskı) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Chomsky, A. N. (2007). *On Language*. (1. Baskı). New York: The New Press

Chomsky, A. N. (1985). *Syntactic Structures*. (40.Baskı) Paris: Mouton Publishers.

Çelebi, V. (2014) *Çağdaş Dil Felsefesinde Dil, Zihin ve Söz Edimi İlişkisi*. (Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi.

Collins, J. (2019) “Chomsky”, *Dil Felsefesi*, (1. Baskı) (Barry Lee, Edit.), ss. 224-255. Ankara: Fol Yayınları.

Crystal, D. (2018). *Dilin Kısa Tarihi*. (1.Baskı) İstanbul: Alfa Yayınları.

Çelik, İ. (2017). “Noam Chomsky ve Psiko-linguistik Dil Gelişim Kuramı.” *International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish, Vol: 12/28, pp:198*.

Değer, C, A. (1996) “Evrensel Dilbilgisi ve İkinci dil Edinimi” *Hacettepe Üniversitesi Dilbilim Araştırmaları Dergisi, sayı:7, 104*.

Haris, R. Taylor T. J. (2002). *Dilbilimi Düşününde Dönüm Noktaları I. : Sokrates'ten Saussure'e Batı Geleneği*. (2.Baskı) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Herder, J. G. (2011). *Dilin Kökenleri Üzerine Herder-Fichte-Humboldt*. (1. Baskı) Ankara: Phoenix Yayınevi.

Kanık, O, V. (2001). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Adam Yayınları.

Kayabaşı, D. (2018a). “Üretici Dilbilgisi” Özge, C. (Editör). *Dil Bilim Kuramları*. (1. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları, ss.263-310.

Kırkıcı, K. (2006) *Türkçenin İkinci Dil Olarak Ediniminde Adıl-Düşürme Değiştirgeni*.(Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi.

Köktürk Ş. , Eyri S. (2013). “Dilbilim ve Göstergibilim: Ferdinand De Saussure ve Göstergibilimi Anlamak” *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi II*, 123-136.

Külebi, O. (1997). “Dilbilim ve Dil Felsefesinde Bir Dönüm Noktası: Noam Chomsky” *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, cilt:8, 77-81. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Kranz, W. (1984). *Antik Felsefe*. (1. Baskı), İstanbul: Dünya Klasikleri Kültür Dizisi Sosyal Yayınları.

Locke, J. (1999). *An Essay Concerning Human Understanding*. America: The Pennsylvania State University Press.

Mulyadi, O. (2012) . “Universal Grammar Approach” *A Journal of Languages and Literature*, Vol:2, No:7, pp:183, (trans. Kata Kunci), Okara.

Müldür, F. (2016). “Noam Chomsky’de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzey Yapı Ayrımı” *Kayı Dergisi*, sayı:27, 63.

Önal, Ö. (2018). “Kalıtsalcılık-Çevrecilik Tartışması Bağlamında Lenneberg’ in Dil Kuramı ve Kritik Dönem Varsayımı”. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, cilt:24, sayı:9, 239.

Özen, U. (2016) “Avram Noam Chomsky”, *XX. Yüzyıl Filozofları* (Editör: A. Kadir Çüçen), Bursa: Sentez Yayınları. ss.702-711.

Piatelli-Palmarini, M. (1994). “Ever Since Language and Learning: Afterthoughts on the Piaget and Chomsky Debate”. Mehler, J. (Edit) *Cognition*, 50, pp:316-325.

Pinker, S. (2018). *Dil İgüdüü*. (1. Baskı) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Pinker, S. (2018). *Düşüncenin Maddesi*. (1. Basım) İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Saussure, F. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*. (1. Baskı) İstanbul: İthaki Yayınları.

Skinner, B. F. (1957). *Verbal Behavior*. (1. Baskı) Cambridge, Massachusetts: Skinner Foundation Reprint Series.

Victorri, B. (2014). “Köken Dil Araştırması”. (Çev. Dr. Atakan Altınörs). *Dilin Kökenleri*. (1. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

WEI, Z. (2013). “Ortak Bir Dile Doğru Yolda Olmak mı? Heidegger’in Japon Bir Ziyaretçi ile Diyalogu” (Çev. Metin Bal), *Kaygı Dergisi, sayı:21, 159*.

Wittgenstein, L. (2016). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (8. Baskı) (Çev. Oruç Aruoba), İstanbul: Metis Yayınları.

Yozgat, U. (2018b). “Dil Bilimde Biçimci İşlevci Düzlem” Özge, C. (Editör). *Dilbilim Kuramları*. (1. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 47-48.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Hatice ÖNÜR DAYAN
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve Yeri : 1990 / Van
Telefon : 05536066115
E-mail : haticeonurr@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Yüzüncü Yıl Üniv/ İngiliz Dili ve Edebiyatı	20.05.2015

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
3	VAN	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

03/10/2019

Tez Başlığı / Konusu:

Chomsky'in Kartezyen Dil Anlayışı

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 60 sayfalık kısmına ilişkin, 03/10/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2. (iki) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içmediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

03/10/2019

Hatice ONÜR DAYAN

Adı Soyadı : .....
Öğrenci No : .....
Anabilim Dalı : .....
Programı : .....
Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Doç. Dr. ERM. BİRAKÖZ
03/10/2019

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

...../...../201.....

Doç. Dr. Bekir KOCLAR
Enstitü Müdürü

